

GYAKORLATI PAEDAGOGIA

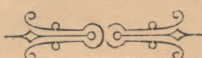
MÓDSZERES HAVI FOLYÓIRAT

Felelős szerkesztő

MADZSAR GUSZTÁV.

TARTALOM:

	Oldal.
<i>Rent István</i> : A klasszicizmus fillokszerája	1
<i>Krebsz Ernő</i> : Beszédgyakorlat	7
<i>Kovács Dániel</i> : A Gerundium tanítása a gimn. III-ik osztályban	15
<i>Agnótos</i> : Görög és görögpótló a VIII. osztályban	22
Könyvismertetés:	
<i>Altmann J.</i> : Megjegyzések az Elischer—Fröhlich-féle Homeros-szótárra	35
<i>H. A.</i> : Theisz német nyelvtana	40
<i>Bátor Imre</i> : A Riedl Rhetorikáját tanító tanárokhoz	45
Népmivelés	46
<i>Y.</i> : Kelemen Béla, A magyar helyesírás kis szótára	47
A polgári iskola feladata a magyarosítás terén és a magyar nyelv tanítása a felvidéken	48

VÁRNAY L. KIADÁSA, SZEGED.

1906.

Folyóiratunk legközelebbi kettős száma (november—decemberi füzet) december hó folyamán jelenik meg.

Igen fontos iskolai kiadványok.

Bátori Ármin főgimnáziumi tanár úr szerkesztésében, Linné rendszere alapján kiadott és miniszterileg engedélyezett:

Herbarium és növényhatározó

(ára 2 korona)

Növényteni táblázatok

(ára 72 fillér)

Hazai bogarak és rovarok gyűjteménye

(ára 80 fillér)

Hazai lepkék gyűjteménye

(ára 80 fillér)

Havasi növények gyűjteménye

(ára 1 korona)

Kiadásomban továbbá megjelentek:

A róm. kath. egyház szertartásainak és ünnepeinek rövid értelmezése. Irta Ivánkovits János, rozsnyói püspök. Középkiskolák II. osztálya számára. Ára 60 fillér.

Ugyanaz bővebb kiadásban. A középtanodák és polgári iskolák alsóbb osztályai számára. Ára 80 fillér.

Imádságos és énekeskönyv. A róm. kath. ifjúság használatára. A ftsz. csanádi egyh. hatóság engedélyével. Igen szép kötésben. Ára 1 kor. 20 fillér.

Imák és énekek. Szegedi Endrétől. A róm. kath. ifjúság használatára 3-ik bővített kiadás. A ftsz. csanádi egyház hatóság jóváhagyásával. Igen szép kötésben. Ára 2 kor. 40 fillér.

Gyorsírásműkönyvtár. Irta Bódog János.

I. rész. Levelezési Gyorsírás magántanulásra. VI. kiadás 36970—1888. sz. a. approbálva. Ára 2 korona. — Ugyanaz iskolai használatra, X. kiadás. Ára 1 kor. 20 fill. — II. rész. Vitairás. Ára 1 kor. 20 fill. — III. rész. Parlamentí Gyorsírás. 2 kor. 80 fillér. — Olvasókönyv. Ára 1 kor. 20 fillér.

Szépírási írkák. Szerkesztette Belle Ferenc, polg. isk. tanár. I—IV. számig szépírási füzetek, V—VIII. számig rondírási füzetek. Ára füzetenkint 4 fillér.

Angol nyelvtan. Irta Pogány György. Ára vászonkötésben 3-60 kor.

A m. kir. vallás- és közoktatásügyi Miniszter úr által 2202—905 sz. a. kiadott tanterv és utasítás szerint Fenyvessy Jenő szegedi ipariskolai rajztanító által szerkesztett

Rajztömb a modern rajztanításhoz, az elemi nép- és iparostanoniskolák használatára. Ára 70 fill., külön tömbbélés hozzá 20 fillér.

Vázolófüzet a modern rajztanításhoz, az elemi népiskolák használatára. Ára 14 fillér.

Kérem sziveskedjék ezen közérdekű munkákat az intézetben való bevezetéssel támogatni és meg vagyok győződve róla, hogy mindegyik mű úgy kiállítás mint tartalom tekintetében is megnyerendi tetszését. Mutatvány példányokkal szívesen állok rendelkezésre.

Szeged, 1906. október hó.

Kiváló tisztelettel

VÁRNAY L.,
könyvkiadó.

Felhívás előfizetésre!

Tisztelt cím!

A „Gyakorlati Paedagogia“ a folyó iskolai évvel harmadik évfolyamába lép. Az az elismerés, melyben kartársaink a folyóiratot eddig is részesítették, kötelességünkke teszi, hogy szerény anyagi eszközökkel bár, de lankadatlan buzgalommal és kitartással szolgáljuk továbbra is a magyar iskolákban a gyakorlati tanítás ügyét. Lehetővé teszi ezt elismert nevű munkatársaink folyton növekedő serege, akiknek eddigi tevékenysége is biztosíték, hogy a „Gyakorlati Paedagogia“ ezentúl is kellő színvonalon fog állani s szerény keretéhez mértén hozzá fog járulni oktatásügyi viszonyaink emeléséhez.

Ezért midőn a mai nappal folyóiratunk III. évfolyamának első számát megküldjük, bizalommal fordulunk az egyes intézetek vezetőihez, kérve, hogy azt, az intézeti könyvtár számára megrendelni sziveskedjenek.

A „Gyakorlati Paedagogia“ évenként 35—40 íven jelenik meg s évi előfizetési ára 10 K. — Az előfizetési pénzek, melyekről a számadáshoz szükséges nyugtatványokat adunk, Várnay L. kiadóhoz (Szeged, Kárász-utca) küldendők.

Abban a biztos reményben, hogy törekvéseinket támogatni s az előfizetéssel folyóiratunk fentartásához hozzájárulni kegyes lesz, maradtunk

kiváló tisztelettel

Szeged, 1906. október hó.

Madzsar Gusztáv

áll. főgimn. igazgató, szerkesztő.

Várnay L.

kiadó.

A klasszicizmusz fillokszerája.

Irta Rent István.

Denken ist schwer, — mondja Steinthal. A közönséges emberek nem is gyötrik magukat vele. De minek is? Nincs is nagy szükség reá. Pótolják hagyományos, kész frázisok, jelszavak, idolk, doxák, dogmák, magán- és közvélemények. Mindennapi életükben a dolgokat, adatokat, tényeket tudomásul veszik s közlik egymással (Kunde.) Mindennapi szükségletek, apró aktualitások szűk körében telik egyhangú életök, melyet olykor multság, ünnepély, látványosság, szenzáció villanyoz fel s édesít meg. Szellemi szükségleteiket kielégíti, szellemtelen unalmukat enyhíti az ujság s a pletyka. A konvenció, szokás, divat, előítélet, formalizmus, külsőségek, látszatok, kicsinyességek, pillanathatások dróttjain mozgó bábok, eleven sablonok ők egész életükön át, nem önálló egyének. Első véleményeikkel s előítéleteikkel mint készpénzzel beérik. A világ centrumában gondolják magukat. Mindent korlátolt, szűk, ordináre látókörük színvonalára nivellálnak. A rájuk nézve *incognita terrákat ignorálják*. Kérdések, kételyek, problémák, eszmék ismeretlen bogarak előttük. Gondolatok hiányát közkeletű, banális frázisok rongyaival takarják.

És mind e vonásaikról nekik nincs tudomásuk. És azért oly boldogok! Önmagukkal s egymással elégteltek. Egneműség, egyöntetűség van köztük; eredetiség, egyéniség, önállóság nélkül a közös kaptához alkalmazkodnak s egymást utánozzák. A pszichologiai állandó kapcsolatok megcsontosult közbilincsein raboskodnak. S ez náluk a természetes állapot. Szellem, eszme, tartalom, eredetiség, egyéniség hiányában annál görcsösebben, annál pedánsabbul és bigottabbul ragaszkodnak az anyagi, reális, formális, konvenció, divatos, megszokott, külső — az előttük egyedül létező — dolgokhoz. Okos ösztönszerűséggel jól tudják, érzik, mitől döglük a légy.

A filiszteri álláspontú embereknek nincsenek szellemi szükségleteik; nem érznek ösztönt, vágyat s nem vesznek fáradságot

eszmélkedésre, gondolkozásra, megismerésre, bírálásra, vizsgálásra, belátásra, önálló ítélésre s világfelfogás alkotására.

A nyárspolgár mindent a maga filiszteri szemüvegén át néz, mindenbe a maga nyárspolgári szempontjait viszi bele.

Figyeljük csak meg a színházba járó intelligensnek titulált közönséget, mit és hogyan néznek s élveznek a színházban s lessük el megjegyzéseiket, hallgassuk meg véleményeiket, s egész vaskosságában élénk tárul szellemi ordináriságuk s bornirtságuk.

Ha például a görög világról van szó, abból is csak az íránt van érzéke a szellemtelen közönségnek, csak azt keresi s látja, csak az érdeklí, ami az ő filiszteri életében, képzetkörében szerepet játszik: ruha, szerszám, étel, szokás, divátportéka, tény, adat, név, illem, konvenció, szóval a reáliák, a külsőségek, a történeti, ami kihalt, elavult; nem pedig az örökéletű általános emberi. Innen van, hogy a görög világ rá nézve semmi egyéb, csak történeti holt zsisbárú-tár, idegen kuriózumok törmelékhalmaza. Visszariad Thukydidestől, mert a neve furcsa idegen hangzású. Hallatára nem érzi magát otthoniasan. Ha aztán az ily nyárspolgár egy görög philologust (fülelógóst; e szellemes szójátéknak tapsol) lát, a priori múzeumba való csodabogárnak nézi. Ráruházza a maga képzetéit; azt hiszi róla, hogy az a görög ókorban él, a görög világ visszaállításáról ábrándozik, görögül eszik, görögül fürdik, görögül bútorozkodik, görögül áldoz s imádkozik, görögül káromkodik, görög pénzérték szerint számít, görögül szeret, görögül versel, görögül muzsikál, görög coniugatiókról társalog; fiát Theophilosnak, vagy Hieronymosnak, leányát Euphrosynának, vagy Agathának, Liviusnak vagy Lucretiának keresztelteti és stólában vagy tógában járatja.

A tudakos s önhitt filiszter azokat a rongyokat, cafatokat, melyek az iskolában az ő elméjére klasszikus tanulmány névén s címén ráragadtak, ráruházza, ráaggatja a bűnbakra s aztán rámutat: ecce homo classicus Platonis! Nem tudja, hogy a saját hibáit, szeplőit látja, nézi klasszikus alak tükrében, mint a mesebeli kutya, mely saját képét megugatja a tükörben, mert más kutyának nézi. És igaza van Lichtenbergnek, hogy ha majom kukkan bele a tükörbe, nem nézhet onnan vissza reá apostol.

A nyárspolgár előtt csak a közönséges, látható, kézzelfogható, harapható, reális prózai világ létezik összes bagázsával s ennek is csak ócska rongyait találja a görögben, azaz a saját fejében. Ha tehát lepocskondiázza a görögöt, igaza van.

S az még gyöngyélet volna, ha csak a laikusok lennének

ilyen filiszterek. Csakhogy ott a bibi, hogy a klasszikus szakemberek nagyobb része ugyanezen a húron pendül, cseppet sem különb a Deákné vásznánál. A görög-római világ filiszterei ők is, tehát rosszabbak, mint a modern filiszterek. Tisztelet a szaktudománynak; a fizikus Helmholtz-cal tartok, aki a szellemi tudományoknak ép oly fontosságot tulajdonít, mint a természettudományoknak, s a szótár-gyűjtés legaprólékosb adatcskáját is megbecsüli. Én csak a szakszerűségnek az iskolába való bevitelét, kizárólagos vagy túlnyomó, vagy adatszerű, szellemtelen, élettelen tanítása ellen tiltakozom. A klasszikus filiszterek is a külsőségeket, divatot, formalizmust, tényeket, adatokat, holt reáliákat kultiválják s szabályokat tanítanak. Mesteremberek, szatócsok, zsidóbarátok. Ha már portékákról van szó, természetes, hogy inkább modern, mint ókori portékákat tanuljunk, ismerjünk.

De ha más nem igen telik tőlük. Maguk is nagyjából leckeszerűen, kompendiumokból, tankönyvekből, puskákból merítették szakbölcseiségüket, bemagolták az adatokat s kész doxákat; nem maguknak, nem az életnek, (azaz hogy maguknak s az életnek), hanem másoknak, tanáraiknak, a vizsgálatnak, az iskolának tanultak, képzettségök külső máz, vakolat rajtuk. Nem értették meg jól, nem dolgozták fel, nem emésztették meg, nem asszimilálták vérükbe a tanulmányokat, nem ojtották egyéniségükbe, életükbe, azok nem váltak egyéni sajátjukká. A görög-római világ rájuk nézve is valami idegen, különálló, lezárt, holt világ; nem élet, szellem, hanem muzeum és ereklyetár. Mások meg csak fejős tehénnek nézik a múzsát. *Laudamus veteres, sed nostris utimur annis.* A múzsát hozományáért szeretik s családi életükbe mostoha ancillának fogadják. Akik maguk sincsenek áthatva tárgyuk szellemes ismeretétől, iránta való érdeklődéstől s lelkesedéstől, azok tanítása is csak szalmacséplés! *Sí vis me flere, dolendum est primum ipsi tibi.* A legtöbben a görög-római külső világ ismeretét öncélnak nézik, önmagáért való ismeretét kívánják. Pedig csak eszköz, s csak a modern világgal való kapcsolatban van értelme s hatása, értéke. Némelyek csak hivatalosan, leckeszerűen, sablonosan szerelik fel görög-római ismeretekkel, zsidóbaráttal a tanulók elméjét. Mások lelkesen, buzgón misszionáriuskodnak az antik világ régi-segeinek prédikálásában s ismeretökre való térítésben. Mint a nevelőintézetből haza került bakfisz leány csak az ottani szokásokról beszél, az ottani élethez mér mindent, csak azt a világot ismeri, vagy miként Kísfaludy K. Szélházyja folyton franciáskodik, úgy ezek is szakuk egyoldalú, szűk látókörében görögösködnek, rómaiás-

kodnak, mindenre görög-római refrénnel kadenciáznak, modoroskodnak, különködnek az üres, henye, meddő, improduktív ismeretekkel. Persze a legtöbb a grammatika, metrika, retorika, historia s archaeologia katedráján ül mindig. A klasszikus filologusok nagyrészt filiszterek s farizeusok. Bort prédikálnak s vizet isznak s ihatnak; ambróziát hirdetnek s krumplit tálalnak. Idealizmus a reklámjuk, s a legordinárébb ócska realizmust árulják. A külsőségekkel beérik, az eszméket, a lelket, szellemet, életet elhanyagolják vagy üres, frázisos idealizmus rongyaival takarják a hiányokat.

Olyanforma a klasszikus tanítás is, mint a vallásoktatás, mely ellen minden oldalról annyi a panasz. Még Geöcze Sarolta is kifogásolja a Magy. Paed. 1900. januári füzetében. A vallásanak, egyházak erkölcsöt, szeretetet, lelki javakat, üdvöt prédikálnak s ceremóniákat, dogmákat, katekizmusokat adnak s tanítanak. V. ö. Jókai, Eppur si muove I. 75. lap és Spencer, Ért. erk. s testi nev. 52. lapon . . .

Hogy miért történik ez így, arra nagyon könnyű a válasz. Azért teszik, mert mást és másképp nem tudnak. Rájok nézve a világ a szakismeretek látókörével, határával végződik. Pedig valójában itt kezdődik. A grammatika, archaeologia, historia, stb. kásahegyén keresztül kell magát ennie, aki az ígéret földjére akar jutni. De hánynak sikerül ez? Csekély kivétellel mind benne marad a kásában megterhelve a gyomrát. Mert a kása nem étel.

A régiségtani adatnak ott még van értelme, ahol valami modern eszmét szolgál, illusztrál, teszem azt a fürdés szokása (Homerosnál) sok helyen tanulságos, ajánlatos egészségügyi példa (így pl. Makón; v. ö. Noack, Psyche); a régiek ruházódása s a reformruha, a halottiégetés s a krematorium, a holtak, ősök szellemének tisztelete, a vallás eredete s szerepe Fustel de Coulangenál és Spencernél stb. mind tanulságos témák.

A fonák klassz. filologia azt a hibás irányt s célt követi, hogy az ideális, elméleti nyelveket reális, gyakorlati nyelvek gyanánt tanítja, hogy a tanuló azokat beszélni is tanulja, élőszóval használni tudja. Tehát ellenkezőleg jár el pl. az angol New-School-Abbotsholme irányával. Mintha a Jókai régi jó táblabírós világában, korábban élnénk, amikor még latinul beszéltek. Erre sokszor hivatkoznak a naiv professzionatusok és laikusok.

A klasszikus nyelvet nem beszélni kell tudni, csak olvasni, érteni. Az csak irodalmi művek olvasására való eszköz, kulcs. Nem a fülnek szóló hangok, hanem a szemnek szóló betűk alakjában közli velünk az illető szellem a maga gondolatait. A görög-latin

tisztán a szellemek nyelve. Ezek felfogása s gyümölcsötetése helyett meddön grammatizálnak a lakatosok:

Betűt, hangot, szótagot jól megrónak,
De lelkébe nem hatnak az írónak.

Greguss.

A latin élőszt, beszédet tudatosan, vagy tudattalanul kívánó filologusok olyan sült filiszterek, mint azok a laikusok, kik a nyelvnek más jelentőségét s szerepét nem ösmerik, mint azt, hogy az emberek filiszteri szükségleteit közvetítse vásárban, zsúron, utazás közben. Ez a rövidlátó, utilitarisztikus, ordinaré felfogás dogma ezeknél a doktrinérelles doktrinereknél. Főpatrónusuk Spencer, aki csodálatos korlátoltsággal a nyelvnek csak ezt a szerepét ismeri s tekinti, a költészetet pedig csak az élet ékesítésére való kellemes szórakozásnak veszi, melyet a munka után kell élvezni. Afféle luxuscikknek. A maga álláspontján különben igaza van.

A copfos miniszteri utasítások is nagyon hangoztatják a reáliákat, a grammatikát, a görögben még a hangsúlyt is.

Ime a tendencia, hogy a görögöt beszélni kell, és pedig hangsúlynuanceokkal, hogy ha esetleg egy ó-görög föltámadna sírjából, ne vegye észre az accentuson, hogy barbárok vagyunk. Mintha bizony olvasásunk, kiejtésünk enélkül is nem volna oly barbár, hogy a régi görög fület mintha sással metszenéd. Mintha az nem volna mindegy, hogyan ejtjük ki. Micsoda inyenczség az ily finomságok követelése! A görög hangsúly apró férgesckéi az idegesség bacillusai. Ezek azok a levéltetvek, melyek a lombot, virágot elszárazstják, elhervasztják. Óh Rákosi Jenő, te szellemidéző, hát hiába idézted fel enyhe sírjaikból a görög költöket, hogy megmutasd nekik, hogy műveik tovább élnek a hangsúly érverésében (Bp. H. 1889.), mire ők csak fejüket rázták ámulva az előttük ismeretlen jelecskéken. Schopenhauer, a nagy gondolkozó és fényes stilisza lelkesedett a görög s római nyelvért s irodalomért, a klasszicizmus szelleméért. Meg is látszik rajta hatása; nemcsak hogy megtermékenyítette lelkét, hanem művészivé szellemessé, realizstikussá, szemléletessé, világossá és széppé tette stílusát is. A nyelv művészet. A grammatika mesterség. Schopenhauer ezt is megbecsülte. A görög s latin idézetek fordítása ellen pedig méltatlankodva kifakad: „Ueber Gelehrsamkeit und Gelehrte. Als specielle Gemeinheit, die jetzt alle Tage dreister hervorkriecht, muss ich noch rügen, dass in wissenschaftlichen Büchern und in ganz eigentlich gelehrten, sogar von Akademien herausgegebenen Zeitschriften Stellen aus griechischen, ja (proh pudor) aus lateinischen Autoren in deutscher Uebersetzung angeführt werden.

Pfui Teufel! Schreibt ihr für Schuster und Schneider? Ich glaub's: um nur recht viel „abzusetzen“. Dann erlaubt mir, gehorsamst zu bemerken, dass ihr in jedem Sinn gemeine Kerle seid.“ etc. És ez a Schopenhauer számos görög idézetében sehol sem rakja fel a görög hangsúly jeleit.

A szaktudósok előhozakodnak az alaposság követelményével s tiltakoznak a pongyolaság felületesség ellen. Mint szaktudósoknak igazuk van. Gobineau renaissance-kori hellenistájánál egy fontos szó értelme azon fordul meg, melyik szótagra tesszük a hangsúlyt. Ámbár a szakszerű pontosságot is túlságba viszik, úgy, hogy az henye, üres, meddő pedánszággá fajul sokszor. Értéktelen dolgokkal bíbelődve pazarolják erejüket, idejüket. V. Ö. Spencer, Nev. p. 8. éremgyűjtője, vagy egy bélyeggyűjtő.

A klasszika filologia egész területe már annyira fel van dolgozva jeles szaktudósoktól, hogy most már minél kevesebb szaktudós kívánatos. Az iskolában pedig mindabban, ami nem cél, ami csak eszköz, bizonyos felületesség a szükséges ésszerű elv.

A görög hangsúlylyal nekem is elég bajom volt. De nem hinc illae lacrimae. Először a tanári vizsgálaton részesültem miatta megrovási kalandban, mert a szerzőt, Platont nem hangsúlyozva olvastam. A hangjelekkel ellátott nyomatott szövegnek hangsúlyos olvasását, pláne szakembertől meg lehet kívánni. Igen ám, de hogyan hangsúlyozzunk. Magyaros hangsúlyozással nem akartam meghamisítani, görögösen meg resteltem hangsúlyozni, hogy még tüntetésnek veszik. Minthogy a miniszteri utasítások megkívánják, kilenc éve én is hűségesen tanítom, amennyire magam tudom s amennyiben meddő, üres szörszálhasogatássá s időpocsékolássá nem válik e nemis foglalkozás. Követelményeimet e tekintetben körülbelül úgy lehet formulálni, hogy a hangsúlyt csak akkor s ott kell tudni, amikor s ahol nem lehet nem tudni. Így pl. a \acute{o} , $\acute{\eta}$, $\tau\acute{o}$ eseteiben, melyek lépten-nyomon előfordulnak. Vagy az összevonásnál: $\acute{\alpha}\omega = \acute{\omega}$ (jaó, jó). Vagy az igealakok harmadéles volta. Ami pedig a hangsúly minőségét illeti, erre nézve Blass, Die Aussprache des Griechischen című értekezését követtem, a muzsikus hangsúly szerint (a zenei quint, $\acute{\pi}\acute{\epsilon}\nu\tau\epsilon$ a régi görög grammatikusoknál) olvastam s olvastattam. De megjártam. Az igazgatóm hoszpítáláskor figyelmeztette a tanulót, hogy ne énekeljen. Az meg kérdőleg reám nézett s szemével felelősségre vont. Hogy a tanuló ártatlanul ne szenvedjen, siettem oda tartani a hátamat s kijelenteni, hogy a dologban én vagyok a ludas. Az óra után vitattuk a hangsúly problémáját. Hangsúlyozni vagy nem

hangsúlyozni — kérdések kérdése. Az igazgató hangoztatta, hogy a régiiek hangsúlyozását úgysem ismerjük. E pluraris maiestaticusban mély pszichologia s politika rejlik. Ha nem ismerjük, abból észszerűen az következik, hogy ne hangsúlyozzunk, ne hamisítsuk meg, ne travesztáljuk magyaros hangsúllyal. Hiába hívatkoztam Blassra s a görög grammatikusokra. Sic volo stb. Hát nekem mindegy, ahogy tetszik.

De az már nem egészen mindegy, mikor a görög dolgazatokban a hangsúlyozásbeli hibákat kell javítanom, balkezemben Pape görög szótárával. Gyötrelmes, fárasztó, szemrontó, idegpiszkáló, lélekölő s henye, meddő munka.

Egy alkalommal egy tanuló füzetében az aor. ind. sing. 3. $\gamma\upsilon\omega$ -t kijavítottam $\gamma\upsilon\tilde{\omega}$ -ra. De mérget nem mertem volna rá venni, hogy úgy van. A scrupulus, kételyke mint valami bolha nyugtalanította a lelkiösmeretemet. Nem volt időm utána nézni, megkérdeztem egy görög kollégámtól, akinek a hangsúly volt a vesszőparipája, s aki előttem tekintély volt e tekintetben. Azt mondta, hogy $\gamma\upsilon\omega$ a helyes. Ezzel szeget ütött a fejembe. Nem voltam kibékülve, utána néztem s megtaláltam Ilias XVI. 658. sorában s meggyőződtem, hogy nekem volt igazam.

Szinte hihetetlen, hogy a tanulók mily fajankók, botok a hangjelezés tanulásában. Hányszor hallotta s tudja, hogy ha a véghangzó hosszú, a szó nem lehet harmadéles stb. Ismeri a hosszú hangokat, igyekszik ügyelni s mégis elhibázza. Begyakorlására meg nem érdemes időt pazarolni, szalmát csépelni.

De végezzünk a hangsúllyal. Elég abból ennyi is. Akinek nincs semmi dolga, aki nem tud mást, az fessegesse s piszmogjon vele. Jó mulatást!

A Gyakorlati Paedagógia számára írtam e sorokat, mert hát azért gyakorlati, hogy tiltakozzék az ily üres klasszikus pedanteriák ellen s írta a fillokszerát.

Beszédgyakorlat

Goethének „Das Heidenröslein“ című költeménye alapján.

Írta Krebsz Ernő.

Közölt mutatóványom célja kimutatni azt, hogy teszem a gymnázium VI. osztályában bátran élhetünk az idegen nyelvi órán oly beszédgyakorlattal, mely kizárólagosan az idegen nyelvre támaszkodik. A beszélgetés frazeológiája, megvallom, nem mozoghat azon

az eszményi magaslaton, melyet esetleg bemutathatunk akkor, mikor oly tanulóról van szó, aki *az iskolán kívül* szerzett meg bővebb idegen ismereteket. Az én ideális mintatanulóm oly középiskolai tanuló, aki pontosan megtanulta a leckéjében előfordult *szavakat* és megjegyezte a német nyelvtan *főbb* szabályait. Más forrásból, mely *az iskolán kívül* esik, nem tanult németül *jó közepes* tanulómk.

Tehát *csakis az iskola* érdemes bár *fáradtságos* munkájának eredményét fogom bemutatni. Ennyi *eredményben* pedig tapasztalati meggyőződésből *hiszek*. A *bemagolt mutatós* beszélgetés értéktelen. Igazi értéke csak annak a beszédgyakorlatnak van majd, melyet a tanár *vezet*, amely kiváltja kezdettől végig a tanuló öntevékenységét anélkül azonban, hogy a tárgykörön jóval feljebb álló szókészletet vagy stílust várnánk tőle.

A kérdés után kis *szünetet* tartunk, *azután* szólítjuk az egyes tanulót. Az egyes szólamokat feltüntetve lassan beszélünk. Jó, ha megköveteljük, hogy *egész mondatokban* feleljenek a tanulók. A nyelvtant így tanulja meg. Vegyes osztályokban a felelésnek erre a módjára rá kell szoktatni a németül jól tudó tanulókat is, mert különben keveset okul belőle más tanuló.

* * *

— Die ganze Klasse soll das Lesebuch in die Hand nehmen!
Was werden Sie machen? ♦ . . Kovács!

— Ich werde das Lesebuch in die Hand nehmen.

— Nur Sie allein? . . . Kiss!

— Nein! Die ganze Klasse.

— *Auf Seite* hundertdreiundvierzig ist das Gedicht „Das Heidenröslein“ von Goethe. Was ist auf Seite 143? . . . Nagy!

— Auf Seite 143 ist das Gedicht „Das Heidenröslein.“

— Haben Sie es gefunden? . . . Kerepesi!

— Ja! Ich habe es gefunden.

— Auf der wievielten Seite ist es? . . . Hámos!

— Es ist auf der hundertdreiundvierzigsten Seite.

— Lesen Sie die erste Zeile des Gedichtes! . . . Károlyi!

— Was sollen Sie tun?

— Ich soll die erste Zeile des Gedichtes lesen. (olvassa).

— Was tun Sie? . . .

— Ich lese die erste Zeile des Gedichtes.

— Was tat Károlyi? . . . Erős!

— Károlyi las die erste Zeile des Gedichtes.

— Was hat er gelesen? . . . Kiss!

- = Er hat die erste Zeile des Gedichtes gelesen.
 — Wer hat sie gelesen? . . . Nagy!
 = Károlyi hat sie gelesen.
 — Was sah der Knabe? . . . Hámos!
 = Er sah ein Röslein.
 — Wo war das Röslein? . . . Kerepesi!
 = Es war auf der Heiden.
 — Was machte es auf der Heiden? . . . Fülöp!
 = Es stand dort.
 — War es auch dort gewachsen? . . . Erös!
 = Ja! Es war dort gewachsen!
 — War das Röslein gross? . . . Nemes!
 = Nein! Das Röslein war klein.
 — Wie heisst das grosse Röslein? . . . Farkas!
 = Das grosse Röslein heisst *Die Rose*.
 — Ist die Rose so gross, *wie* das Röslein? . . . Elekes!
 = Nein! Die Rose ist grösser, *als* das Röslein.
 — Wer von beiden ist kleiner? . . . Nemes!
 = Das Röslein ist kleiner als die Rose.
 — Wo stand die Rose? . . . Hámos!
 = Sie stand auf der Heiden.
 — *Heiden* ist eine alte Form des heutigen Wortes *Die Heide*.
 Was für ein Wort ist *Die Heide*? . . . Kiss!
 = *Die Heide* ist ein heutiges Wort.
 — Wie ist das Wort *die Heiden*? . . . Sebess!
 = Es ist alt.
 — Was für ein Wort ist es? . . . Király!
 = Es ist ein altes Wort.
 — Was ist alt? . . . Kiss!
 = Das Wort *Die Heiden* ist alt.
 — Wo ist die Rose gestanden? . . . Eröss!
 = Sie ist auf der Heide gestanden.
 — Mit was sah der Knabe das Röslein? . . . Kerepesi!
 = Der Knabe sah das Röslein mit den Augen.
 — Mit wessen Augen sah er es? . . . Hámos!
 = Er sah es mit *seinen* Augen.
 — Mit wessen Augen sieht die Mutter eine Rose? . . . Kiss!
 = Sie sieht sie mit *ihren* Augen.
 — Mit wessen Augen sehen Sie die Rose? . . . Kovács!
 = Ich sahe die Rose mit *meinen* Augen.
 — Wie viele Augen haben Sie? . . . Károlyi.

- = Ich habe zwei Augen.
 — Wie viele Augen hatte der Knabe? . . . Nemes!
 = Er hatte zwei Augen.
 — Fragen Sie Ihren Mitschüler Hámos, wieviele Augen er hat? . . . Kerepesi!
 = Hámos! Wieviele Augen hast Du?
 = Ich habe zwei Augen.
 — Fragen Sie ihm, was er mit den Augen macht? . . . Dénes!
 = Was machst Du mit den Augen? . . . Hámos!
 = Ich sehe mit den Augen.
 — Hat mancher Mensch drei Augen? . . . Király!
 = Nein! *Kein* Mensch hat drei Augen.
 — Wann blüht die Rose? . . . Selymesy!
 = Die Rose blüht im Frühling.
 — Blüht sie nur im Frühling? . . . Kovács!
 = Nein! Auch im Sommer und im Herbst.
 — Blühen die Rosen auch im Winter? . . . Erős!
 = Nein! Im Winter blühen die Rosen nicht.
 — Haben Sie eine Rose? . . . Hámos!
 = Nein! Ich habe *keine* Rose.
 — War die Rose schon alt? . . . Kiss!
 = Nein! Sie war *nicht* alt.
 — Also wie war sie? . . . Károlyi!
 = Sie war jung.
 — War sie auch schön? . . . Erős!
 = Ja! Sie war schön.
 — Wie schön war sie? . . . Nagy!
 = Sie war morgenschön.
 — Si war schön wie was? . . . Király?
 = Wie *der Morgen*.
 — Wie kann man das anders sagen? . . . Nemes!
 = Die Rose wahr sehr schön.
 — So ist es! Welche Farbe hatte die Rose . . . Kiss!
 = Die Rose hatte eine morgenschöne Farbe.
 — Welche Farbe hat der Morgen? Hámos.
 = Der Morgen hat eine rote Farbe.
 — Wie ist er? . . . Erős!
 = Er ist rot.
 — Wie war die Rose? . . . Sárosi!
 = Die Rose war rot.
 — Wie war das Röslein? . . . Nagy!

- = Das Röslein war rot.
— Wie war es? . . . Hevessy!
= Es war rot.
— Wohin lief der Knabe? . . . Hámos!
= Er lief zur Rose.
— War er schon bei der Rose? . . . Kovács!
= Nein! Er war noch nicht bei der Rose.
— Wie lief der Knabe? . . . Király!
= Er lief schnell.
— Wer läuft schnell? . . . Nemes!
= Der Knabe läuft schnell.
— Wie läuft er? . . . Dénes!
= Er läuft schnell.
— Wie? . . . Kovács!
= Schnell läuft er.
— Können Sie auch schnell laufen? . . . Nagy!
= Ja, ich kann schnell laufen.
— Wie heisst ein Mann, der schnell läuft? . . . Dénes!
= Ein Mann, der schnell läuft, heisst ein Schnellläufer.
— Wie heisst man ihn? . . . Nagy?
= Man heisst ihn einen Schnellläufer!
— Was ist er? . . . Károlyi!
= Er ist ein Schnellläufer.
— Sind sie ein Schnellläufer? . . . Simon!
= Nein! Ich bin kein Schnellläufer.
— Wie heisst eine Frau, welche schnell läuft? . . . Fülöp!
= Sie heisst eine Schnellläuferin.
— Was ist sie? . . . Dénes!
= Sie ist eine Schnellläuferin.
— War der Knabe nahe bei der Rose? . . . Kovács!
= Nein! Er war nicht nahe bei der Rose.
— Wohin lief er also? . . . Hevessy!
= Er lief näher zur Rose.
— Wie kann man das anders sagen? . . . Fülöp!
= Er lief in die Nähe der Rose.
— Was wollte der Knabe sehn? . . . Kiss!
= Er wollte die Rose sehn.
— Warum lief er hin? . . . Kovács!
= Er lief hin, um die Rose zu sehn?
— Sah der Knabe die Rose mit Freude? . . . Király!
= Ja! Er sah sie mit Freude.

- Wie kann man das anders sagen? . . . Károlyi!
 = Der Knabe sah die Rose gern.
 — Sah er sie sehr gern? . . . Simon!
 = Ja! Er sah sie sehr gern.
 — Wie sagt das der Dichter? . . . Kiss!
 = Der Dichter sagt, dass der Knabe die Rose mit vielen Freuden sah.
 — Wie sagt man das mit einem anderen Worte? . . . Nagy!
 = Er sah sie mit grosser Freude
 — Welcher Kasus ist das: Mit vielen Freuden? . . . Erős!
 = Das ist der Dativ Plural.
 — Was wollte der Knabe mit der Rose machen? . . . Sárossy!
 = Es wollte sie brechen.
 — Was brach er? . . . Dénes!
 = Er brach die Rose.
 — Hat er sie wirklich gebrochen? . . . Hámos!
 = Ja! Er hat sie wirklich gebrochen.
 — Sagen Sie mir die Stammformen (das Thema) des Verbums (des Zeitwortes) brechen! . . . Kovács!
 = Ich breche, du brichst, ich brach, ich habe gebrochen.
 — Was für ein Zeitwort ist es? . . . Király!
 = Es ist ein starkes Zeitwort.
 — Welches Wort? . . . Kovács!
 = Das Wort *brechen*.
 — Zu welcher Konjugation gehört das Wort *brechen*? . . .
- Kiss!
 = Das Wort brechen gehört zur starken Konjugation.
 — Sprechen Sie lauter! Ich verstehe Sie nicht. Was habe ich gesagt? . . . Dénes!
 = Kiss soll lauter sprechen.
 — Wie sprach er? . . . Hámos!
 = Er sprach leise.
 — Sagen Sie ihm, er soll laut sprechen! . . . Fülöp!
 = Kiss! Sprich laut!
 — Was soll er? . . . Sebess!
 = Er soll laut sprechen.
 — Was hatte ich vorher gefragt? . . . Dénes!
 = Der Herr Professor hatte gefragt, zu welcher Konjugation das Wort *brechen* gehört.
 — Sagen Sie uns die Antwort! . . . Kiss!
 = Das Wort *brechen* gehört zur starken Konjugation.

- Warum? . . . Nagy!
- Weil es den Ablaut hat.
- Was? . . . Hámos! (hallgat.) Simon!
- Weil es den Ablaut hat.
- Was hat Ablaut? . . . Király!
- Das Wort *brechen*.
- Hat Hámos jetzt acht gegeben? . . . Erős!
- Nein! Er hat nicht acht gegeben.
- Wer war nicht aufmerksam? . . . Dénes!
- Hámos war nicht aufmerksam.
- Warum lief der Knabe zur Rose? . . . Kovács!
- Er lief zu ihr, weil er sie brechen wollte.
- Er lief zu ihr, um was zu tun? . . . Kerepesi!
- Er lief zu ihr, *um sie zu brechen*.
- Hat Kerepesi richtig gesprochen? . . . Dénes!
- Ja! Er sprach richtig.
- Liess sich die Rose gern brechen? . . . Erős!
- Nein! Sie liess sich nicht gern brechen.
- Wollte sich die Rose brechen lassen? . . . Király!
- Nein! Sie wollte sich nicht brechen lassen.
- Brach der Knabe die Rose? . . . Sebess!
- Ja! Er brach sie.
- Wen brach er? . . . Hevessy!
- Die Rose brach er!
- Wo brach er sie? . . . Erős.
- Er brach sie auf der Heide.
- Wo? . . . Kiss!
- Auf der Heide brach er sie.
- Mit was brach er die Rose? . . . Kovács!
- Er brach sie mit der Hand.
- Mit wessen Hand? . . . Dénes!
- Mit seiner Hand.
- Liess sich die Rose leicht brechen? . . . Fülöp!
- Nein! Sie liess sich nicht leicht brechen.
- Was machte sie denn? . . . Király.
- Sie wehrte sich.
- Wie wehrte sie sich? . . . Hevessy!
- Sie stach.
- Wen stach sie? . . . Hámos!
- Sie stach den Knaben.
- Wen? . . . Simon!

- = Den Knaben stach sie.
 — Die Rose gab dem Knaben einen Stich. Was gab sie ihm?
 . . . Kovács!
 = Einen Stich.
 — Was bedeutet das Wort *der Stich* auf ungarisch? . . .
 Erős!
 = Das Wort *der Stich* bedeutet auf ungarisch *a szúrás*.
 — Übersetzen Sie den Satz: Die Rose gab dem Knaben
 einen Stich! . . . Kovács!
 = A rózsa szúrást adott a fiúnak.
 — Wer kann es besser übersetzen? . . . Dénes!
 = A rózsa megszúrta a fiút.
 — Richtig! Sollte der Knabe lange an diesen Stich denken?
 . . . Hámos!
 = Ja! Er sollte ewig an diesen Stich denken.
 — Was dauert ewig? welche Zeit? . . . Dénes!
 = Die Ewigkeit dauert ewig.
 — Musste die Rose viele Schmerzen leiden, als sie der Knabe
 brach? . . . Kovács!
 = Ja! Sie litt viele Schmerzen.
 — Was schrie sie? . . . Sebess!
 = Sie schrie *Weh* und *Ach*.
 — War der Knabe sehr fein beim Brechen? . . . Fülöp!
 = Nein! Er war sehr wild.
 — Was für ein Knabe war er? . . . Kerepesi!
 = Er war ein wilder Knabe.
 — Wer hat dieses Gedicht geschrieben? . . . Kovács!
 = Dieses Gedicht hat Goethe geschrieben.
 — Von wem wurde es gedichtet? . . . Erős!
 = Es wurde von Goethe gedichtet.
 — Von wem? . . . Hámos!
 = Von Goethe wurde es gedichtet.
 — Was war Goethe? . . . Király!
 = Er war ein Dichter.
 — In welcher Sprache schrieb er? . . . Károlyi!
 = Er schrieb in deutscher Sprache.
 — Wie schrieb er? . . . Kerepesi!
 = Er schrieb deutsch.
 — Wer kann mir den Inhalt des Gedichtes deutsch sagen?
 Was bedeutet das Wort: *Der Inhalt*? . . . Kiss!
 = Das Wort *Der Inhalt* bedeutet *a tartalom*.

— Was werden Sie sagen? . . . Dénes!

— Ich werde den Inhalt des Gedichtes *Das Heidenröslein* von Goethe sagen.

* * *

Elmondja a tartalmát. Elmondják esetleg többen. Valamely gyengébb tanulóval a költeményt lefordítatjuk, szabatosan, itt-ott a kifejezés szószerinti értelmét is tudakolva. A szóismeretet néhány szóban szigorúan ellenőrizzük azáltal, hogy témájukat elmondatjuk a gyengébb tanulókkal.

(Fogaras.)

A Gerundium tanítása a gimn. III-ik osztályban.

Irta Kovács Dániel.

Nyelvtanainkban a gerundium önálló tárgyalásával nem találkozunk. Mintha a latin beszédnek ez az alakja önállóan nem is léteznék s mintha ezt magára, minden más vonatkoztatástól eltekintve megismertetni nem lehetne. Tankönyviróink alig szólnak egy pár szót a gerundiumról, sietnek a gerundivumról beszélni és előszeretettel hasonlítgatják össze a gerundiumos és gerundivumos kifejezéseket s azután re bene gesta rábízják a tanárra, hogy most már ő hámozza le a gerundiumról való tudnivalót s tanítsa meg tanítványainak úgy, a hogy tudja.

Nem akarom én ezzel azt állítani, hogy a gerundiumnak a gerundivummal való összehasonlítása helytelen és felesleges cselekedet, mert a hasonló alakok egybevetésével erősítjük az egyes alakok tiszta képzetét; csak azt nem helyeslem, hogy az összehasonlítást akkor teszik a nyelvtanírók, mikor magát az illető alakot még nem ismertették meg. — Sőt nem itélném el azt a módszert sem, mely a két alak összehasonlításából kiindulva juttatna el a gerundium tiszta fogalmához s ezt mint végeredményt világos és érthető szavakban összefoglalná.

Nem vádolni akarok, csak a tapasztalásból merítek, mikor azt állítom, hogy különösen nyelvtani kézikönyveink teszik kívánatossá, hogy a tanár a megtanítandó részt előzetes tanulmány tárgyává tegye s a kézikönyv nehézkességét módszeres kidolgozással legyőzze s tanítását eredményessé tegye.

Elismerem, hogy épen a gerundium tárgyalása nem könnyű feladat, de épen azért, mert nem könnyű, megérdemli, hogy időt

s fáradságot ne kíméljünk ennek a meglehetősen latin sajátosságú szónak a lehető legpontosabb megismertetésére. — Én azt hiszem, hogy a beszéd részeinek ismertetése a tankönyvekben nem azért nem sikerül, mintha az illető tankönyvíró nem értené a dolgot, hanem sokkal inkább azért, mert — nem tudom mi okból — tankönyvíróink nem mernek eltérni a régi, megszokott és így mintegy szenttéavatott tárgyalási módtól. Szinte érzik, hogy az illető író sincs megelégedve a tárgyalással és ha ő, mint tanár, annak a megtanítására vállalkozik, a mit tankönyvében megírt, bizonyosan nem úgy fogja tanítani tanítványainak, a hogy ő megírta.

Azt is tudom, hogy „kritizálni könnyű, de tessék jobban csinálni“ lesz erre a felelet. Válaszképen én most megpróbálom megismertetni a gerundiumot nem úgy, mint a tankönyvek, hanem, a hogy én tanítom tanítványaimnak. Ha nem sikerül céloim, ez az én gyengeségemnek tulajdonítandó, de mindenesetre szeretném az elismerést, hogy magnis in rebus et voluisse sat' est. Ha e pár sorral mintát adhatok a tárgyalásra, akadjanak tankönyvírók, kik több ügyességgel és nagyobb szakavatottsággal hajtsák végre, a mit én akarok.

Minthogy minden dolog először külső nyilvánulásában hat reánk, a beszéd részeit is először külső alakjukban kell megismernünk. Igaz, hogy ez az alaktan dolga, a mit a fiúk az első és második osztályban tanulnak, de nem árt az alakot, már csak az ismétlés kedvéért sem, a 3-ik osztályban is feleleveníteni ilyenformán :

1-ső óra.

„Emlékeztek bizonyosan rá, hogy a gerundiumról azt tanultátok az első osztályban, hogy az főnévi igenév, hasonlít az alakja egy második declinációra tartozó, háromvégű melléknév semleges nemének önállósításából előállott főnévhez, (bonus, a, um = jó; bonum, a, orum = jó, jav.) mintha ez is a szenvedő alakú partic. instans semleges nemének volna főnéviésített alakja. A különbség alakilag csak annyi, hogy a gerundium csak az egyes számban jelenik meg, sőt még itt is némi megszorítással, t. i. nominativusban egyszer sem, accusativusban csak az ad, ritkán az in, inter és ob praepositíókkal kapcsolatban, a dativusa is ritka. Meglevő alakjai tehát a következők :

Egyes szám :

Accusat: ad scribendum (in, inter, ob)

Genit.: scribendi.

Dat. : (scribendo).

Ablat. : scribendo (de, ex, in, pro).

Most már írjátok be a füzetekbe a következő mondatokat:

1. Antiqui stilo utebantur *ad scribendum*.
2. Occasio *diligenter discendi* non semper adest.
3. Solitudo *omnia bene reputando* aptissima est.
4. *Docendo* discimus.

Minthogy ilyen mondatokat a fiuk már többször láttak és fordítottak, felszólítok egy jobb tanulót, hogy fordítsa le az első mondatot. Megtörténik: *A régiek stilust használtak az írásra.*

Melyiket fordítottad így: *az írásra?*

„ad scribendum.“

Micsoda mondatrész ez?

„Célhatározó.“

Micsoda szóval van kifejezve?

„A gerundium ad praepositiós accusativusával.“

Mirevaló hát a latinban a gerundium ad praepositiós accusativusa?

A latinban az ad praepositiós gerundium accusativusa cél meghatározására szolgál.

Egy másik gyermek lefordítja a második mondatot: *A szorgalmas tanulásra nincs mindig alkalom.*

Miféle alkalomról van szó ebben a mondatban?

„A szorgalmas tanulásra való alkalomról.“

Melyek azok a szavak, a mik ezt kifejezik?

„diligenter discendi.“

Miféle mondatrész ez?

„Jelző.“

Micsoda szókkal van kifejezve?

„A gerundium genitivusával és egy adverbiummal.“

Az adverbium is az occasio szó jelzője?

„Nem, az occasio szó jelzője a *discendi* gerund. genit., a diligenter szó pedig a *discendi* szó jelzőjéül, meghatározásául szolgál.“

Mit tanulhatunk tehát ebből a kifejezésből?

„Ebből a kifejezésből megtanulhatjuk, hogy a gerundium genitivusa a mondatban főnévi jelző és hogy a gerundium közelebbi meghatározására épen úgy, mint az ige többi alakjának meghatározására, az adverbium szolgál.“

Egy harmadik gyermek lefordítja a harmadik mondatot: *A magány mindennek a helyes megfontolására legalkalmasabb.*

Mire legalkalmasabb a magány?

„Mindennek a helyes megfontolására.“

Mit fejez ki ez a mondatrész?

„Rendeltetést, célt, arravalóságot.“

Micsoda szóval van kifejezve?

„A gerundium dativusával, melyhez csatlakozik közelebbi meghatározásúl egy adverbium, mint az előbbi példában, és még egy névszó accusativusban, mely nem egyéb, mint a gerundiumban kifejezett cselekvés tárgya.“

Mit tanulhatunk hát ebből a példából?

„Ebből a példából megtanulhatjuk, hogy a gerundium dativusa kifejezi a valamire való rendeltetést, célt és arravalóságot és ha a gerundiumban kifejezett cselekvés valami tárgyra irányúl, az ezt kifejező névszó olyan alakot vesz fel, mint a milyen alakban a verbum finitum mellett szokott megjelenni.“

A 4-ik mondatot lefordítja egy negyedik fiú: *Tanítással tanulunk; tanítva tanulunk.*

Hogy, mi módon tanulunk?

„Tanítva.“

Miféle mondatrész hát ez?

„Módhatározó, kifejezve a gerundium ablativusával.“

Mirevaló hát a gerundium ablativusa?

„A gerundium ablativusa magára, minden praepositio nélkül a mód meghatározására szolgál.“

Igen, de azt láttuk az alaktanban, hogy a gerundium ablativusa nemcsak magára, hanem de, ex, in pro praeposíciókkal kapcsolatban is előfordúl, ilyenkor is módhatározó? Pl. In docendo multum patientiae habere debemus.

„Természetes, hogy praeposíciókkal kapcsolatban más-más határozót képvisel a gerundium ablativusa.“

Ezt a mondatot: „docendo discimus“ ki tudnád latinul egészíteni egy jelzővel? Pl. hogy azt is megmondanád, hogy „szorgalmas tanítással tanulunk?“

„Diligenter docendo discimus.“

Mért nem mondtad úgy, hogy diligente docendo discimus, hiszen szorgalmas latinul diligens?!

„Igen, de a gerundium alakjai mellé közelebbi meghatározásúl csak adverbium járúlhat.“

Jó, most már egészítsd ki még azt a mondatot úgy, hogy a tanításnak valami tárgyát is tedd bele!

„Multa diligenter docendo multa discimus.“

Helyes, de ezt most már nem lesz könnyű lefordítani.

Megállapítjuk a helyes fordítást:

„Az által, hogy sokat szorgalmasan tanítunk, sokat tanulunk.“

Ezzel példát adunk a gerundiumnak mellékmondatl való fordítására is.

Miután így a gerundiumnak mind a 4 alakját alapjelentésében megismertük, összefoglaljuk az ismereteket a következőkben:

„A gerundium egy o-tőjű, semleges nemű főnévi igenév, melynek csak az egyes számú alakjai fordulnak elő és pedig a nominativus sohasem; az accusativus csak mint célhatározó ad praepositívóval kapcsolatban; a genitivus mint főnévi jelző; a dativus a rendeltetés, cél és valamirevalóság meghatározására; az ablativus, mint módhatározó és de, ex, in, pro praepositívókkal kapcsolatban más-más határozó. A gerundiumban kifejezett cselekvés közelebbi meghatározását az adverbium fejezi ki; a tárgyat pedig, melyre a cselekvés irányul a névszónak azon alakja, melyben megjelenék a névszó a gerundiumnak megfelelő verbum finitummal kapcsolatban. — A gerundiumot magyarra legtöbbször *ás, és* képzős cselekvést vagy állapotot kifejező elvont főnévvel fordítjuk; az adverbiumot ezen főnév *melléknévi jelzőjének*; a tárgyat pedig legtöbbször *birtokos jelzőnek*.“

„Ha most már magyar szöveget kell latinra fordítunk, úgy járunk el, hogy ha *ás, és* képzős elvont főnevet látunk akár, mint célhatározót, akár, mint főnévi jelzőt, akár mint olyan határozót, mely valami rendeltetést, célt, vagy arravalóságot fejez ki, akár mint mód- vagy másféle határozót, ezt az *ás, és* képzős főnevet nagyon gyakran gerundiummal fordítjuk és ha ennek a névszónak melléknévi jelzője van, azt latinul határozószóval fejezzük ki, ha birtokos jelzője is van, ezt azzal a casussal fejezzük ki, a melyik casust használnók a gerundiummal kifejezett ige határozott alakjai mellett.“

Miután a gerundiumról ily módon összegezett ismeretekkel endbejöttünk, a következő órára egy pár latin és magyar mondatot diktálok fel azért, hogy próbálják azokat lehetőleg helyesen lefordítani.

2-ik óra.

Ezen az órán először is utánna járok, hogy mennyiben sikerült a feladott mondatok lefordítása, az esetleges hibákat közös munkával elűntetjük s ezalatt a mult órai anyagot elismételjük s az eredményt az összefoglalás alapján megállapítjuk. Ennek megtörténte után folytatom a gerundium ismertetését így:

Most már vigyázatok fiúk, mert azt elképzelhetitek, hogy a latin

nem használja a gerundiumot sem hatra-vakra, hanem a nyelv sajátosságának megfelelően akkor, mikor ennek a használatnak helye van. Most tehát azt kell megtanulnunk, hogy milyen körülmények között szokott megjeleni a gerundium a latin beszédben.

Először is nem kell elfelejtkeznünk arról a különbségről, a mi van a névszók és ige nevek között, hogy t. i. míg a névszó a tárgyat vagy annak tulajdonságát egyszerűen csak megnevezi, addig az igenév a cselekvés történetét hozza képzeletünkbe s a személyt vagy tárgyat is mindig bizonyos működés vagy állapot körében tünteti fel. Ez, ami az összes igenevekre vonatkozik, áll a gerundiumra is. Egy példa világosít: *Memoria pugnae* = Emlékezem a harcra a nélkül hogy annak lefolyására gondolnék, míg: *Memoria pugnandi* = Emlékezem a harc lefolyására is, mintha előttem harcolnának. — A gerundiumot is olyankor használja tehát a latin, mikor a cselekvésre magára is rá akarja fordítani a figyelmet.

Ami az egyes casusok használatát illeti, erről már a múlt órán általában tanultunk, most lássuk részletesen.

I. Az *accusativus* előfordul ad praepositívóval a cél kifejezésére, néha az *in*, *ob* sőt *inter* praepositívókkal is; gyakran látjuk a dativus szerepében a rendeltetés, valamirevalóság kifejezésére *idoneus*, *aptus*, *accommodatus*, *utilis*, *docilis*, *habilis*, *bonus*, *facilis* és *difficilis* melléknevek mellett. Példák: 1. *Ut ad cursum equus, ad arandum bos, ad indagandum canis: sic homo ad duas res, ad intelligendum, et ad agendum natus est.*

2. *Breve tempus aetatis satis longum est ad bene beateque vivendum.*

3. *Mores puerorum se inter ludendum simplicius detegunt.*

4. *Haec res difficilis est ad intellegendum.* 5. *Verba tua ad audiendum iucunda sunt.*

II. A *genitivus* előfordul, mint főnévi jelző és pedig mint genit. obiectivus a következő főnevek és melléknevekkel kapcsolatban: *ars, causa, consilium, libido, modus, occasio, potestas, ratis, scientia, spes, studium, tempus, vis, voluntas, etc. avidus, cupidus, memor, immemor, peritus, imperitus, gnarus, ignarus, sciens, conscius, nesciens, particeps, expers, compos, impos, studiosus, foecundus, ferax, fertilis, sterilis, pauper, inops, inanis* etc. Egyszóval azon főnevek és melléknevekkel kapcsolatban, melyekkel kapcsolatban a tulajdonképeni névszók is, mint genitivus obiectivusok jelennek meg. Példát a grammatikák bőven szolgáltatnak: 1. *Ut quisque optime dicit, ita maxime dicendi difficultatem pertimescit.* 2. *Male fecisti, quod cum spe vincendi simul obiecisti certandi cupiditatem.*

3. Epaminondas *studiosus erat audiendi*. 4. Multae res oratorem ab *imperito dicendi ignaroque* distinguunt.

III. A gerundium *dativusa* nem gyakori a latinban, mert a cél és rendeltetést, valamire valóságot gyakrabban fejezi ki a latin másféleképen vagy az ad praepositíós gerundium accusativussal, vagy participiumos szólásmóddal, vagy mellékmondattal, de mégis előfordul különösen azon melléknevek mellett, melyeket már az accusativus tárgyalása alkalmával fölsoroltunk, továbbá ilyen igék céljának meghatározására: *praeesse, intentum esse, operam dare, laborem impertire, diem dicere, locum capere, satis esse* stb. Példák: 1. Aqua nitrosa utilis est *bibendo*. 2. Meus unius haud par est *omnia perspicendo*. 3. Operam dedit *recte scribendo*

IV. Az *ablativus* elég gyakran előfordul mint mód, eszköz határozó és ab, de, ex, in és pro praepositíókkal kapcsolatban, mint különféle határozó. Példák: 1. Hominis mens *discendo* alitur et *cogitando*. 2. Homines ad deos nulla re propius accedunt, quam *salutem* hominibus *dando*. 3. Aristotelem non deterruit a *scribendo* Platonis magnitudo. 4. Multa *de bene beateque vivendo* a Platone disputata sunt. 5. *Ex providendo* appellata est prudentia. 6. Adhibenda est *in iocando* moderatio.

A gerundium mellett gyakran látunk adverbiumot, melyet magyarul jelzőnek kell fordítunk; accusativussal kifejezett tárgyat azonban csak ritkán látunk, de elég gyakoriak a melléknevek és névmások semleges nemei accusativusban és a ragozhatatlan önálló névszók. Ha a latin az igenévben kifejezett cselekvés tárgyát is ki akarja fejezni, akkor nem gerundiumot használ, hanem másféle szólásmódot és legtöbbször participiumos szólásmódot. De azért ilyenkor is igénybe veszi egyszer-egyszer a gerundiumot, különösen, ha a hangsúlyt a cselekvésre helyezi, vagy néha csak külső alaki okból. — Példák:

Ilyeneket elég gyakran látunk a latinban: *consilium aliquid faciendi*; *ars vera et falsa diiudicandi*; *in tribuendo suum* cuique; *Nihil agendo* homines male agere discunt. Az ilyen azonban ritka: *salutem* hominibus *dando*; e helyett inkább így szól a latin: *salute* hominibus *danda*. De előfordul a gerundium hangsúlyozásnál: *Iniurias ferendo* maiorem laudem meremur, quam *ulciscendo*. Előfordul még akkor is, ha a tárgyon kívül még határozó is tartozik az igenévhez: *Omnino nulla causa iusta cuiquam esse potest contra patriam arma capiendi*.

Egyébként pedig minél több példán igyekszem ezt a megkérdés szép és latinos szólásmódot tanítványaimmal megkedveltetni.

Ime 2 órán keresztül foglalkoztunk a gerundiummal a nélkül, hogy a gerundivumról szólottunk volna ; eljön az idő, mikor a gerundivumról lesz szó, de akkor nem szólunk a gerundiumról ; mikor pedig mind a kettőt megismerték a fiúk, helyenvaló lesz a két, tagadhatatlanul sok tekintetben hasonló szólásmód egybevetése által az ismeretet erősebbé és maradandóbbá tenni.

(Sz.-Udvarhely.)

Görög és görögpótló a VIII. osztályban.

Írta Agnotos.

II.

Mikor Diomedes s Paris jelenetében Diomedes megsebesül s Odysseus magára marad, milyen a lelki állapota s magaviselete ?

„Magára maradt most a híres, dárdavető Odysseus és egy argosi vitéz se állt mellette, mert félelem szállta meg mind valamennyit. Elkomorodott és így töprenkedett lelkes-magában : „Jaj nekem, mi lesz belőlem ? nagy bajomra válhatik, ha ijedten megfutok a sokaság elől, de még iszonyúbb, ha erőt vesznek rajtam, egymagamon, mert hisz a többi danaokat szétriasztotta Kronion. De minek is hányod-veted, édes eszem, ezt most ? Hisz tudom, hogy csak a gyáva fut a harcától, s aki vitéz akar lenni a csatában, keményen meg kell állania helyét, akár ő talál, akár őt találják.“

Mit ábrázol e monolog jelenet ? A csata pillanatnyi hevében történő elhatározás folyamatát.

Mi előzi meg az elhatározást, melyik az első mozzanat e drámai jelenetben ?

Az objektív mozzanat a külső események alakulásából előállott körülmények, helyzet, szituáció, discrimen, melyet a kérdés s az első sorok rajzolnak. Ez objektív mozzanathoz fűződik annak szubjektív hatása Odysseusra, melynek mozzanatai : a helyzet észrevétele, felismerése, az ezzel társuló gondolatok, érzelmek, melyeket külsejéről is leolvashatunk. A jelen bizonyos veszedelmének s a jövő kétféle lehetőségének, alternatívájának határán az okok kényszerítőleg hatnak reá. A jövő még alakítható, a dilemmának kétféle képét, kettős keresztútját látja maga előtt, kétféle gondolat, kétféle érzelem, kétféle vágy, kétféle terv, szándék hányná lelkét, ha volna idő, egy pozitív s egy negatív, egy kellemes s egy kellemetlen, remény s félelem, mindez rohamosan, zavarosan, az életet megmenteni, a halált elkerülni, a pozitívot állítani, a negati-

vot tagadni magára nézve; ellenfeleire nézve fordítva. Ebből a pillanatnyi zavarból, ingadozásból, határozatlanságból, belső küzdelemből kíségti őt a jobbik esze. A lelki processusnak ép fele útján észhön kapott. Két motivum, két képzet, két cél, egy kecségtető s egy ijesztő érzeteti hatását akarátára, mint Sókrates mondaná, az élet vagy a halál esetlegességeit *mérlegeli*, a két célhoz vezető két eszköz, út közt válogat, a pozitívot elfogadva, a negatívot elvetve. És mégse teszi, mégse határozza el magát egyszerre! Miért? Mert nem olyan szimpla a probléma, hanem dupla, össze-tett. Ezt ő eddig is érzi. Eddig csak az érzéki ember, természeti ember, ösztön, hajlam, boldogság, kellemes és kellemetlen szem-pontjából nézte helyzetét, ez a szempont volt az uralkodó, de ott lesekedett háta mögött a másik szempont, az erkölcsi, ez pedig egyenes megfordítottja az előbbinek, t. i. amely oldalon az előbbi szempont szerint az élet van, azon az oldalon az utóbbi szempont szerint a halál árnya lesekedik, s amely oldalon előbb halál fenyegette, ott most élet int feléje. Előbb csak testi szemeivel látta ezeket, most lelki szemeivel is kezd látni s egyszerre fölismeri. Ez utóbbi verzió szerint ugyanis az érzéki élet oldalán erkölcsi halál, az érzéki halál oldalán erkölcsi élet vár reá. Amaz oldalon a kék, boldogság becsület árán, emez oldalon becsület, kötelesség, elv kék, élet árán. A pillanatnyi, ösztönszerű életmentés impulzusa s a helyzet okozta pathologiai indulatok hullámai eleinte elhomályosítják szellemi szemét, lelkiismeretét, jellemét, elvét, de virtutem expellas furca, tamen usque recurret, ut fulgor ex fumo erumpit! Ami eddig is visszatartotta, bár az érzékiség motivumaitól kissé megbénítva, megkötve, az most széttöri láncait, előterem és pedig az ész világánál, öntudatosítva, belátása, bátorsága, jelleme, meggyőződése, kötelességtudata, elve szentencia alakjában, mely egyszerre határozott irányt ad neki, kategorikus kommandóval parancsol maga-magának, saját akarata szab maga-magának törvényt, szabadon, külső tekintet, motivum, mint élet, halál, kék, kín, dicsőség, szégyen nem befolyásolja többé, maximája, cselekvése nem eszköz többé más cél elérésére, nincs más célnak alárendelve, hanem öncél. Elve alkalmas arra, hogy általános törvényhozás elvévé váljon. Mindenkitől elvárhatja, hogy így cselekedjék. Nem hajlamból teszi, hanem hajlama ellenére, annak legyőzésével (előbb hajladozott), az észtvény, erkölcsi törvény iránt való tiszteletből, engedelmességből, kötelességből. Helyt áll, máskép nem cselekedhetik. Kár, hogy német kommandóval kommandórozza magát: „du kannst, denn du sollst!“ Máskép nem tehet.

Rabok legyünk, vagy szabadok,
Ez a kérdés, válaszszatok.

— — — — —
Sehonnai bitang ember,
Ki most, ha kell, halni nem mer.

III.

Kit állít elénk erkölcsi ideálnak Sókrates?

Platon Ap. 16. Achilles példája szerint a derék embernek nem az élet vagy halál (vágy-félelem, kény-kín) esetlegességeit kell mérlegelnie, hanem csupán csak arra figyelnie cselekvés közben, vajjon igazságos vagy igazságtalan, derék vagy gonosz emberhez illő dolgokat cselekszik-e s felhossa Achilles példáját. Nem mellékcél, hajlam vezeti, hanem az ész, elv parancsa kényszeríti. Nem boldogság céljából, hanem önmagáért teszi a jót mint öncélt. Ez az erkölcsi autonomia s heteronomia iránya. V. ö. Petöfi:

Ha férfi vagy légy férfi,
Legyen *elved*, hited,
És ezt kimondd, ha mingyárt
Véreddel fizeted.
Százszorta inkább éltedet
Tagadd meg, mint magad;
Hadd vesszen el az élet, ha
A becsület marad.

Milyen Odysseus lelki állapota az elhatározás után?

Elszánt, nyugodt, határozott, egyirányú, következetes; nem hányódik, vergődik többé vágy és félelem közt, hanem cselekszik. Akarata kifelé tör, hogy a külvilágban változást idézzen elő. állítva s tagadva, hogy az, ami nincs legyen, s ami van, ne legyen. Az akarat a motorikus idegek segítségével mozgásba hozza az izmokat, Odysseus éles dárdájával Deiopitesre támad stb.

Az elhatározás véget vet a kétség kínjainak. Ovidius híres mondása, melyet Herder is dicsér:

Optimus ille animi vindex, laedentia pectus
Vincula qui rupit dedoluitque semel.

V. ö. Verg. Una salus victis nullam sperare salutem!

Csak addig fáj, míg végkép elszakad.

Madách.

Milyen irányt választ Odysseus, mi lehet az eredménye az egyik s a másik irány követésének, a szabadság-rabság, boldogság-boldogtalanság, ideális s reális szempontja szerint?

Ahogy vesszük. Közönségesen az emberek a vágy s fantázia irányát nevezik ideálisnak, boldognak, az önkényt szabadnak, a kel-

lemest jónak stb. V. ö. Thukydides, Platon, Livius, Széchenyi, Eötvös: fejetlenség a fogalmak, szók használatában, a látszat s való, külső és belső fölcserélése.

Ha a látszat s való, szubjektív s objektív, érzéki s erkölcsi szempontjai s kombinációi szerint tekintjük a dolgot, mely eredményekre jutunk a két irány lehető eseteiben?

Mit mond Perikles ezekkel összefüggésben?

A halotti beszéd 43. f.: „Ezeket kövessétek tehát vetélkedve és minthogy a boldogságnak a szabadság, a szabadságnak a bátorság a megteremtője, ne aggóskodjatok a háború veszedelmei miatt stb. Hanem hiszen az *önérzetes* férfiúnak fájdalmasabb a *gyávaság* szülte *megalázás*, mintsem a *halál*, mely bátor tett és közös reménység közepette fájdalom nélkül éri.

Igy a fejtegetés, tárgyalás módjában is az írókhoz alkalmazkodtunk, a dialektikát alkalmaztuk a fogalmak tisztázása — és a szók helyes, tartalmas, szabatos s következetes használatához s a *kétoldalú* vizsgálódáshoz való szoktatás végett.

Az életben lépten-nyomon kisebb-nagyobb fontosságú dilemma előtt áll az ember, mindenütt az előbbi mozzanatok ismétlődnek.

Mi is hát a dilemma?

Olyan helyzet, melyben az egyik oldalon is van valami jó s valami rossz, a másik oldalon is van valami jó s valami rossz.

$(x - \frac{x}{2}) > (y - \frac{y}{2})$. Négy lehető esete: $+x + y$, $+x - y$, $-x + y$, $-x - y$.

A négy esetet kétfőre lehet redukálni; össze kell vonni az érzéki s erkölcsi, alogikus s logikus elv, szempont antagonizmusára, s e kettő az erkölcsös akaratnál, az egyiknek a másik alá rendelésével egyet ad.

Az antagonizmus, a fejlődő elhatározás lehet hosszabb s rövidebb folyamat s lehet pillanatnyi, egyszeri aktus.

Melyik mű mutatja az erkölcsinek s az érzékiek, észnek-szívnek, logikus s alogikus elvnek antagonizmusát s ennek megoldását?

Platon, Kritón vagy A kötelességről című dialogusa.

Mi a témája?

Azoknak a motivumoknak, gondolatoknak, elveknek, ellentétes eszméknek a feltüntetése, melyek Sokrates akaratát, elhatározását, cselekvését irányítják, meghatározzák; annak feltüntetése, hogy az ellentétes eszmék keresztútjára állított Sokrates hogyan viselkedik, mi hat reá s mi nem, mely elv s minő irányt ad elhatározásának, cselekvésének, mit állít és mit tagad.

Miért elemezzük s tanuljuk ezt?

Platón Sokrates lelkének, jellemének, egyéniségének tükrében általános lélektani példát, erkölcsi mintát, ideált állít elénk, mint az örök emberének típusát, képét s törvényét. E lélektani s etikai tipikus szempont fonalán az életben s irodalomban lépten-nyomon megfigyeléseket tehetünk és azt mértékül alkalmazhatjuk.

Kik vannak e dialogusban, mint egy külső antagonizmusban szembeállítva mint ellenkező elveket képviselő, szemléltető antagonisztikus felek?

Kritón és Sokrates, illetőleg a megszemélyesített hajlamok, érdekek, egyéni célok s eszes elvek, törvények; boldogság és kötelesség.

Mi a szerepe Kritónnak?

Kritón az ártatlanul, igazságtalanul elítélt Sokratest meglátogatja börtönében, s ő reá, a közvéleményre, barátaira s családjára, saját életére, az ítélet igazságtalan voltára való tekintettel, hivatkozással rá akarja venni, hogy a fogságból szökve meneküljön.

Miért képviseli ezeket a természeti, egyéni, érzelmi motivumokat Kritón, mért más a szöszőlőjük, nem szólaltak-e meg ezek Sokrates lelkében?

Sokrates belsejében ezek is megszólaltak, de nem hatottak rá, más elvek nem engedtek nekik tért, befolyást. Azért Sokratesen kívül álló, más alkalmas egyénben személyesíti meg s mutatja be Platón.

Kire hallgat Sokrates, magára, saját eszére, elvére vagy másra, rajta kívül álló tanácsadóra, idegen befolyásra?

Saját eszére, az ész diktálta elvre, az ész hozta kötelező törvényre, szükségszerűségre.

Mit felel Kritón tanácsára, motivumaira?

Hogy nem a tömeg kétes közvéleményével, hanem a szakértő biztos megítélésével kell csak törődni az embernek, hogy nem egyéni vélemények, ötletek, célok, egyéni ön!ény vezetése szerint, hanem gondolkodás, ítélet, belátás, *fogalmak*, elvek, mint egyetemes érvényű s általánosan kötelező észtvörvények szerint, kötelesség alapján kell cselekedni, az eddigi vizsgálódásokban megállapított s eddigi életmódjával megbizonyított elvekhez híven (s nem azoknak külső érdekből való szögre akasztásával), következetesen, belső okság szerint kell eljárni a cselekvésben. V. ö. Wundt, Ethik. Äussere Motive und die Kausalität des Charakters, Ethische Freiheit, sittliche Verantwortlichkeit. Az embernek egyéni célokat követő akaratát meg kell szüntetnie (Schopenhauer), a közvetleneket az elvontaknak alárendelnie (Spencer).

Mit mond Kant Sokratesről ?

Hogy az emberi ész az erkölcsi megismerésben a saját elvére tette figyelmessé, hogy az ész az általános törvénynek alkalmas elv iránt tiszteletre kényszeríti az embert s ebből szükség-szerűen foly cselekvése, e mérték szerint itéli meg a cselekvést, s ezzel a kompasszal kezében minden előforduló esetekben eligazodik, megkülömbözteti, mi jó, mi rossz, mi kötelesség, mi ellenkezik azzal. (Grundlegung zur Metaph. der Sitten I. 34. l.)

Mit tesz Sokrates, mielőtt elhatározná a cselekvést ?

Vizsgálja a cselekvések következményeit, elemzi, minősíti, fogalmat alkot róluk, az igazságos, derék ember ideáljához, az ész törvényéhez méri, azt nézi, hogy a cselekvés elveit lehet-e egyetememes érvényű s általánosan kötelező törvénnyé tenni, azt mindenkitől egyaránt megkivánni s elvárni, önmagának megparancsolni, kötelességgé tenni. Kötelességtudás. Saját elhatározására alkalmazza, érvényesíti eddig megállapított elveit, melyek szerint nem az élet becses, hanem az igazságos élet, az ész általános érvényű elvét követő élet.

Mit zár ki ezzel a meghatározással az elhatározásból s cselekvésből ?

Az akaratnak más célok, egyéni célok, külső, idegen motivumok által való befolyásolását, az elvnek mint eszköznek más cél alá rendelését, az akaratnak más motivum által való kényszerítését, meghatározását, a heteronomiát. Az eszes erkölcsi lénynek autonomnak kell lennie : az eszes akaratnak önmagának általános érvényű törvényt hoznia s egyúttal a törvényhozásnak magát tiszteletből alávetnie s engedelmeskednie, maga magát meghatároznia ; ebben van erkölcsi méltósága s szabadsága, az erkölcsös cselekvés öncél, nem eszköz más cél szolgálatában, amikor az ember valamit azért, mert valami mást akar, tehát föltételesen. Az eszes akarat elve föltétlen parancs. Imperativus kategorikus : „cselekedjél úgy, hogy akaratod elve egyetememes törvényhozás elvéül szolgálhasson !“ (ford. Alexander B.) Az egyéni hajlamok céljaitól mint meghatározó motivumoktól való függetlensége s öntörvényhozása az eszes akaratnak az erkölcsi autonomia. A régi bölcselők sokat hangoztatják az észnek a vágyon és félelmen való uralmát.

Hol hangoztatta ezelőtt Sokrates ezt az elvet ?

A törvényszék előtt (Apol. XVI. f.), mikor azt mondta, hogy a valamirevaló embernek nem az élet s halál esetlegességeit kell mérlegelnie, hanem csupán csak arra figyelnie cselekvés közben, vajjon igazságos vagy igazságtalan, derék vagy gonosz emberhez illő dolgot cselekszik-e. Például felhossa Achilleust.

Hogy mutatta meg Sokrates az általa megállapított s hirdetett észelv, észtvörvény iránti hódolatát, tiszteletét, engedelmisségét.

Tetteiben, gyakorlatban, életével, a maga hozta imperativusnak alávetette magát, az egyetemes érvényű törvényt magára alkalmazta, annak követésére magát kötelezte, mint az előbbiekben magyarázza.

Milyennek tekintette Sokrates az ő eszének s akaratának ezt az elvét?

Alkalmasnak arra, hogy egyetemes törvényhozás elvéül szolgáljon, mindenkitől megkövetelte s elvárta, hogy úgy cselekedjék, mindenkit kötelezett reá, mindenkinek köteleességévé tette.

Mit hoz fel például arra, hogy a törvénynek mindenki engedelmeskedni tartozik?

Saját életét.

Ezt hangoztatja az Apol. XVI, XVII. f.-ben:

„Ahol egyszer valaki állást foglal, akár mert ezt a helyet találja legjobbnak, akár mert a vezére rendelte számára, helyt kell ott állania, úgy hiszem, minden veszélyvel szemben, és sem halállal, sem semmi egyébbel nem szabad jobban törődnie, mint a gyalázzattal. Mi mást lehetett volna tennem, athéni polgárok, mint a mit tettem? Potidaiánál Amphipolisnál és Delionnál, mikor azok a hadvezérek rendelkeztek fölöttem, akiket ti választottatok előjáróinknak, helyt állottam úgy mint bárki más, azon a ponton, ahová rendeltetek és szembeszálltam a halállal. S akkor, midőn felfogásom és meggyőződésem szerint az isten jelölte ki a helyemet, hogy a bölcsesség keresésében s magam s mások vizsgálatában éljek, akkor rettentem volna meg annyira akár a haláltól, akár egyébtől, hogy elhagyjam a helyemet? Ez lett volna az igazi hiba s voltaképen jog szerint akkor idézhetne valaki törvénybe, hogy nem hiszek istenben, mert nem engedelmeskedem a jósigének, félek a haláltól s bölcsnek tartom magam, pedig nem vagyok az.“

Hogy autonomiájától semmiféle heteronomikus motívum el nem térítette, arra mit hoz fel például?

Életének azt a szakaszát, mikor tanácsstag volt s nem félve sem börtöntől, sem haláltól, ellene szegült a törvénytelen határozathozatalnak, hogy a tíz hadvezért egyszerre itélik el. Továbbá, mikor az oligarchia, a harminc zsarnok korában a gazdag Leont ártatlanul ki akarták végeztetni, a kormánytól meg nem félemlítve, halállal nem törődve, csak azzal, hogy igazságtalanságot vagy gonoszságot ne műveljen, ellene szegült a meghagyásnak.

Hol olvastunk ily elvet latin olvasmányainkban?

Cicero, Pro Archia VI. c.

Sokrates tehát mind az állami, polgári, mind az egyéni, természeti, isteni törvénynek engedelmeskedett.

Hogy írja le azt a hivatást, melyet az isten kijelölt számára?

Hogy a bölcsesség s igazság keresésében s maga és mások vizsgálatában éljen, a várost, a polgárokat tanítsa s nevelje, javítsa, pirongatva, hogy a legfontosabb dolgokat legkevesebbre, a silányabbakat többre becsülik, *látszani* s nem *lenni* kívánnak, (Széchenyi Hitel, Schopenhauer Von Dem, was Einer vorstellte 337. stb., Spencer Ért. erk. testi nev. I. f. Valamint egész életünkben nem arra nézünk, mik vagyunk, hanem, minek tartanak mások: úgy neveltetésünkben is nem annyira a tudomány belbecsét, mint inkább azon hatást, melyet másokra gyakorolhatunk vele, tartjuk fődolognak. Ez nevelésünk durva s fejletlen volta; Horatius: esse et videri.), vagyonszerzésre, élvezetekre, hírnévre, dicsőségre törekednek (csupa heteronomikus motivum), s nincs gondjuk a belátásra, igazságra, erényre s lelkök művelésére, tökéletesítésére. Sokrates említi, hogy mindezt önzetlenül, nem más célokért, más motivumokból, érdekből tette, (mint a szofiszták pénzért, mely cél szolgálatában a tudomány náluk eszköz, Schiller fejős tehene), sőt saját ügyei, érdekei elhanyagolásával, feláldozásával, mint atyjok vagy idősb testvérök. Az isten szolgálata miatt nagy szegénységben él.

Hogy vizsgálja meg s elemzi Sokrates a Kriton tanácsát, milyen *fogalmat* alkot az e szerint való cselekvésről, hogy határozza ezt meg, mi volna a menekülés, mit tenne ő, ha menekülne?

Igazságtalanságot, amit semmi szín alatt nem szabad sem elkövetni, sem megtorolni előbbi közös megállapodásuk szerint.

Hogyan követne el igazságtalanságot, ki ellen?

Az ellen, akinek legnagyobb hálával tartozik s akinek mindenét köszöni s akivel szemben önként vállalt kötelezettséget, akivel egységre lépett, szerződést kötött, tehát hálátlanságot követne el s törvénytelenkedést, megszegné s kijátszaná a törvényt, mely azt rendeli, hogy a nyilvános határozatok s rendeletek s ítéletek érvényesek legyenek. Ezt pedig nem szabad. Esze, meggyőződése, saját belső törvényhozása tiszteletre s engedelmisségre kötelezi e törvény iránt s szigorúan tiltja megszegését. Mert hisz az állam nem állhat fenn, melyben egyes magánemberek érvénytelenekké teszik a határozatokat.

Akarhatja-e valaki, hogy törvénytelen cselekvésének az elve egyetemes törvényhozás elvévé váljon? Alkalmas-e arra?

Nem, mert ez ellenmondást, esztelenséget tartalmaz, maga vesztére, maga ellenére tenné, aki egyetemesíteni akarná.

Ellenben Sokratos mily elvet vall? Mely alkalmas arra, hogy egyetemes törvényhozás alapelveül szolgáljon. Másokra is, magára is alkalmazza az ész belső parancsát, mely mindenkit egyaránt kötelez.

A törvény megszegése által tehát a legnagyobb jótévőjével, az állammal, a hazával szemben követne el hálátlanságot s kijátszaná a vele hallgatagon kötött egyességet.

Az ész, a fogalmi elemzés e meghatározásra vezet s akaratát ehhez való alkalmazkodásra kötelezi önkénytelenül.

Hogy védi a törvényt s kinek tulajdonítja a hibát, hogy ártatlanul ítélték el?

Nem a törvények követnek el rajta igazságtalanságot, hanem az azokat kezelő emberek

Sokrates említi azt is, hogy sem barátainak, sem magának, sem családjának, gyermekeinek nem használna vele.

A törvények intelme, a logikus levezetés konkluziója, hogy ne kövesse Kriton tanácsát, hanem kövesse az ő kötelező parancsukat, a kötelességet, úgy hatja át belsejét, úgy cseng benne, mint a Korybas papjainak fuvolászava. Mi ez a belső hang, szózat, sugallat? A törvény iránt érzett tisztelet, meggyőződés, a kötelező elv, a kötelesség, lelkiösméret szava, a híres daimonion, mely most nem ellenkezik vele, tehát helyesli elhatározását.

E fogalommeghatározás, belátó megfontolás, erkölcsi érzékének, Kriton felvilágosítása kedvéért való öntudatosítása, reflexiója, bizonyítása után, amint gondolkozott, úgy határozott, úgy cselekedett: a *Κρίτων* és a megszemélyesített, megszólaltatott *Νόμοι* közti keresztúton jobbra fordult s nem fordult balra (*τρόπος* = fordulat, jellem), a *Νόμοι* felé s *Κρίτων*-tól el, állítva tagadott s tagadva állított; a tisztességtelen élet s tisztességes halál közt ez utóbbit választotta, az élethez való akaratát belátásával, intellektusával megtagadta, a távolabbi, elvont elvnek, ideálnak a közeli, jelen motívumokat alárendelte, feláldozta, valamint egész életében szemben az egoista szofistákkal az altruizmus szolgálatában működött. Kriton VI. szerint: „egész életemben úgy jártam el, hogy semmiféle ösztönzésnek nem engedtem, csak annak az elvnek, mely megfontolás után a legjobbnak mutatkozott.“

Mi a viszonya Homeroshoz, Sophokleshez stb. s a szofistákhoz? Az etikát a dogma, vallás alól emancipálta, Zeus törvénye, tekintélye helyébe s a szofisták önkényes véleményei helyébe az

észtörvény parancsát, tekintélyét, egyetemes érvényét állította, mint Kant, kivel a metafizikai dolgokban való tudatlanságának tudata is közös (halál.) Az erénytudásnak Homerosztól kezdve elő volt készítve az útja. Homerosnál *εἰδέναι νέμεσιν, χάριν, ἀθροίσια* (kötelességtudó), Sophoklesnél: *φρονεες, τὸ φρονεῖν, γνώμη, νόος!*

IV.

Mely szkéma alapján elemeztük a kölcsönös fogalmakat s állítottuk össze a páros s ellentétes kapcsolatokat?

A psychostasia alapján, melyet a Kypselos-láda reliefje, egy alsóitáliai vázakép (láttuk), Aischylos drámája, a Psychostasia s Lykios szoborcsoportzata tüntet fel.

Mit ábrázol a psychostasia?

Achilleus és Memnon párviadalát, anyja Thetis, illetőleg Eös jelenlétében; a középen az igazságszolgáltató, világkormányzó Zeust aranyos mérlegével, melynek két serpenyőjében a két hős lelke látható. Zeus fontolgtatás után határoz, s e végzet következtében Memnon serpenyője alá száll.

Hogyan egészítettük ki s módosítottuk az alaprajzot?

Zeus jobbjá s balja felől a jó és rossz adományok hordaját helyeztük, Zeus mellé Hérét (vagy Athénét), köréjük a többi isteneket, aztán a földi hősoket s nőket csoportosítottuk, párosával szembeállítottuk, változatok szerint. Minden alakot valami fogalom, eszme, elv képviselőjének, típusának tekintettünk. A szembeállított alakok viszonyain minden irányban néztük a korrelációt, kölcsönös-séget, párosságot s ellentétességet s kétoldalúságot; vizsgáltuk a fogalmak, eszmék, elvek isostasiáját, isorropiáját, szimmetriáját, ritmusát, antagonizmusát.

Mi a szerepe Zeusnak?

Zeus a középen (Thetis, Hera, Athéné hozzászólásával) a két fél közt a Dikét képviseli, a jókat jutalmazza, a rosszakat bünteti, s vegyesen osztja a jót s rosszat; tűnődik a háború s béke kérdésén, intézi a harc sorát. Kétféle szándék közt ingadozik *szíve* s *hányódik elméje* (Vergilius, Ovidiusnál dubitat, fluctuat, Gyöngyösinél: habozó elme, szív), küzd benne az ész s a szív egyes hősok sorsát illetőleg. Az aranyos mérleg az ő lelki hullámlásának, lengésének, mérlegelésének, latolgtatásának, fontolgtatásának, ítélesének (pendere, pensare, penser) és független elhatározásának, autonómiájának fenséges, szemléletes szimboluma.

Hányféle psychostasiát különböztettünk meg?

Objektív és szubjektív psychostasiát, s ezeken objektív és szubjektív bűlét, tanakodást, objektív és szubjektív antagonizmust, harcot s általában ellentétes s kölcsönös fogalmakat szubjektíve s az ezeket képviselő személyeket, típusokat objektíve.

Hol figyeltük meg a külső tanácsokat?

Homérosznál II. I., II., VII., IX, Odysseia II. ének.

Herodotosnál (III. 80—84) A hét perzsa főúr tanácskozása.

1. A demokrácia képviselő s ajánló Otanés elősorolja a tyranniszarnokság rossz tulajdonságait, a jólétből származó ὄβρις-t és φθόρος-t, szemben a népuralom szép vonásaival, a jogegyenlőséggel s a tisztviselők felelősségével. 2. Megabyzos a féktelen s tudatlan tömeg uralmával szemben a kevesek azaz nemesek, jelesek uralmát, az oligarchiát javasolja. 3. Dareios a monarchiát indítványozza; a versengő oligarchia tyranniszra vezet, a demokracia, féktelenkedő tömeg uralma, a rosszak szövetségét idézi elő, garázdálkodnak míg egy kiváló ember meg nem buktatja s a hatalmat kezébe nem keríti. A perzsa történelem is a monarchia mellett szól

Hol fordul még elő Herodotosnál külső bűl?

A marathoni csata előtt tanácskoznak. *Τοῖσι Ἀθηναίων στρατηγοῖσι ἐγίνοντο δίχα αἰ γινῶμαι, τῶν μὲν οὐκ ἐόντων συμβαλεῖν, τῶν δὲ καὶ Μιλτιάδεω κελευθῶτων καὶ ἐνῖκα ἢ χειρῶν τῶν γνωμέων . . . κ. τ. λ. Μιλτιάδης ἔλεγε. „Ἐν σοι νῦν, Καλλιμαχε, ἐστὶ ἢ καταδουλώσαι Ἀθήνας ἢ ελευθερὰς ποιήσαντα μνημόσυνα λιπέσθαι ἐς τὸν ἅπαντα ἀνθρώπων βίον, οἷα οὐδὲ Ἀρμόδιός τε καὶ Ἀριστογείτων. Ταῦτα λέγων ὁ Μιλτιάδης προσκίταται τὸν Καλλιμαχον.*

Rabok legyünk, vagy szabadok,

Ez a kérdés, válasszatok.

Petőfi.

Thukydidesnél: a szövetségesek gyűlése Spartában K. e. 432. a hatalomra, uralomra vágyó, egymásra féltékeny demokracia s oligarchia, Athén és Sparta, a haladi és maradi, reformér és konzervatív párt, elv alkudozása s harca.

A sicíliai hadjárat előtt tartott népgyűlésen a higgadt, fontolgató, önzetlen Nikias a béke mellett, a könnyelmű, hiú, önző Alkibiades a hadjárat mellett beszélt, mint a legtöbb szónok, csak kevesen ellene. Herodotosnál Xerxes tanácsot tart, melyen Mardonios harcra tüzezi a görögök ellen, míg Artabanos a nagyravágyástól, elhamarkodástól óvja s meggondolásra inti. Xerxes a vállalkozó cselekvés, merés, Artabanos az eszes megfontolás, mérséklet kifejezője. Liviusnál a patriciusok s plebejusok gyűlésein a ratiót, consiliumot Q. Fabius Maximus, a fortunat, temeritast, ferociát, actiót Minucius s Terentius Varro stb. Képviseli. V. ö. Deák

Ferenc, Felír. jav.: a kockázató merészség s szilárd óvatosság politikája.

Mely magyar költőknél láttunk gyűlést, tanácskozást?

Zrinyi, Szig. v. VI. Khalil bég a vár feladására akarja rábeszélni Zrinyit, ki visszautasítja. VIII. é. főtanács. A búsuló Szulimán összehívatta a főtanácsot, sátrában tanácskoznak a hiába ostromlott Szigetvárnak kár nélkül való hamaros bevételéről. Először a császár veje, Rusztem beszél, aztán Delimán, Demirhám Pertev tanácsa.

Aranyánál a hadnagyok tanácskoznak Murány bevételéről, mindenik mond beszédet, javaslatot (Hazai, Vadászi, Fekete, Veselényi).

Csak a földi emberek tartanak gyűléseket?

Az égi istenek is, Ilias IV. VIII. Odys. I. V. Gyöngyösi. Marssal társalkodó murányi Venus-ban I. 88–106. az istenek egyikök tanácsára Venusra bízzák a vár elfoglalását. Vergilius, Aen. X. elején az istenek gyűlése s szónoklása.

Micsoda külső antagonizmusokat láttunk?

A trójaiak s a görögök harca, a keleti fényesség naponként megújuló harca a sötétség hatalmaival, melyek minden este elrabolják az ő legragyogóbb kincseiket. Az elrablott kincs Helena (a fény), Paris pedig a sötétség daemoná. Achilles s Hektor.

Ide tartoznak a párbajok: Paris és Menelaos, Hektor és Aias, Patroklos és Sarpedon, Achilles s Hektor, Achilles s Memnon, Achilles s Penthesilea.

Zeus és Hera. Poseidaon és Athéné. A perzsák s a görögök, a törökök s a magyarok. Athén és Sparta. Nikias-Alkibiades.

A gyűléseken párt és ellenpárt, kormány és ellenzék. Livius XXI. factio Barcina-Hanno. Senatus-vulgus.

Valamint Homerosnál a tömeges harc helyett gyakoriak a párviadatok, úgy a gyűléseken is leginkább két-két szónok szerepel, kik ellenkező elvet képviselnek.

Lássunk példát a belső búléra!

Például Shakspeare, Julius Caesar II. felv. 1. szín. Brutus monologja, tűnődése, Arany, T. Sz. IV. 96. Homeros, Odysseia VI. 118–126. IX. é. 175. Od. VI. 141–147. Od. V. 407–420. V. 465–473.

A latin elegiában hol olvastunk belső búlét?

Catullus, Peleus és Thetis lakodalma, Ariadne panasza, mikor Theseus elhagyta Naxos szigetén:

Már most mire támaszkodjam, merre, hova szálljak?

Fel tán ama nagy hegyekre? megtörnek a vágyak
 Hullámain a közöttünk háborgó vízárnak.
 Vagy elárult atyámba tán bizalmamat vessem?
 Kit elhagytam, hogy öcsémnek gyilkosát kövessem.
 Vagy a hű férj szerelmével szívem vígasztaljam,
 Ki elfutott, hogy lapátja meggörbült a habban?
 Itt pedig e puszta sziget, rajta semmi hajlék,
 És ide zár mindenfelől tornyosodó tajték:
 Menekvésre semmi remény, hallgatag itt minden stb.

(Ford. Csengeri I.)

Kinek a monologját hasonlítottuk ezzel össze?

A Didóét Vergilius Aen. IV. 534—553.

En quid ago? rursusne procos inrisa priores
 Experiar, Nomadumque petam conubia supplex,
 Quos ego sim totiens iam dedignata maritos?
 Iliacas igitur classes atque ultima Teucrum
 Iussa sequar? quiane auxilio iuvat ante levatos
 Et bene apud memores veteris stat gratia facti?
 Quis me autem, fac velle, sinet ratibusve superbis
 Invisam accipiet? nescis heu, perdita, necdum
 Laomedontea sentis periuria gentis?
 Quid tum? sola fuga nautas comitabor ovantes?
 An Tyriis omnique manu stipata meorum
 Inferar et, quos Sidonia vix urbe revelli
 Rursus agam pelago et ventis dare vela inbebo?
 Quin morere, ut merita es, ferroque averte dolorem.

Hom., Odysseia VI. 118—126. Odysseus tűnődése.

Min alapszanak a lelki antagonizmusok?

Az emberi természet kettős irányán, elvén.

Hogyan fejezi ezt ki Jókai?

Azt írja, hogy minden emberben két személy (én) lakik, jó és rossz személy; hol az egyik hol a másik kerekedik fölül, s folytonos küzdelmök teszi az ember életét. Ezt később megtoldotta azzal, hogy egy magasabb hatalomnak gondja van rá, hogy a jó győzzön.

Hol láttunk Arany műveiben ily belső szakadást, meg hasonlást, kettéválást?

T. Sz. VI. 14.

Gyötrelmes az élet, a halál rettentő,
 Maga egymagában viadalmas kettő.

K Ö N Y V I S M E R T E T É S .

Megjegyzések az Elischer—Fröhlich-féle Homeroszótárra.

Irta Altmann J.

Vértesy Dezső igen tisztelt barátomnak az Elischer—Fröhlich-féle Homeroszótárra vonatkozó értékes észrevételeihez¹ legyen szabad még a következőket hozzáfűznöm.

I. Néhány dolognak, különösen tárgyneveknek, magyarra való fordításánál a szótárban olyan szavakat találunk, melyek a közönséges magyar beszédben, sőt az irodalmi nyelvben is csak ritkábban fordulnak elő, s így középiskolai tanulók előtt többnyire ismeretlenek lesznek. Ilyen szavak pl.:

ἀνατέλλω zsendítek, E 777.²

ἀνθήριξ kala, Y 227.

ἀτειρής nem vászálható, H 247, E 292, P 555 stb.

δακτυον gyalom, X 386.

ειροκόμος gyarju-kártó, Γ 387.

ἐρέβινθος bagolcsa, N 589.

ἐπιστροφάδην téltúl, K 483, X 308, Φ 20.

ἔρμα ászok-fa, A 486.

ἑρσήεις szotyvas, E 348.

εὐλή pondró, T 26.

κελαδεινός szerte-hahozó, II 183, Y 70.

κεραμεύς gölöncsér, Σ 601.

κῆαμος csótány-borsó,³ N 589.

λαισήιον tarcsa, E 453., M 426.

λέγος supra, Δ 105.

μαλακός porhó, Σ 541.

μόσχος husáng, Δ 105.

¹ Javítások homerosi szótárunkhoz. Gyak. Paed. II. évfolyam, 1905. évt. — nov. 2—3. szám, 101—105. lap.

² A görög szöveg idézésénél alapúl vettem a Dindorf—Hentze-féle Homeros-kiadásokat: a) Hom. Ilias, ed. Guil. Dindorf. Editio quinta correctior, quam curavit C. Hentze. Lipsiae, B. G. Teubner, MDCCCXCIII. b) Hom. Odys. ed. G. Dindorf. Ed. quinta c., qu. c. C. Hentze, B. G. Teubner, MDCCCXCVII.

³ L. Vértesy Dezső id. érték. 103. lap.

μυρική, tamarik, atán, Φ 18., 350.

ξάινω gyaratok, kártolok, X 423.

ὄλυρα alakor, E 196.

πηρίον ontok, Ψ 762.

πτῶξ súnyó, P 676.

ῥάχης orjá, I 208.

φέρτρον gyász-sélye, Σ 236.

φιάλη szilke, Ψ 243.

φῶκος omboly, I 7. stb.

A gimnáziumi tanítás azon fokán, hol a homerosi költemények olvastatása mint iskolai tárgy szerepel (V–VIII. oszt), már nem igen lehet elsőrangú feladat új és ritkán előforduló magyar szavaknak ismertetése és tanulása. Minthogy az ilyen szavak a görög szöveg könnyed és gyors megértését — ami pedig igen fontos dolog — nem igen mozdíthatják elő, tanácsos lenne talán azokat, az általánosan használatban levők megtartása mellett, a szótárból egyszerűen elhagyni.

II. Az egyes görög szavak s kifejezések jelentését és értelmezését a szótár általában kiváló gondnal és pontossággal közli s e tekintetben tagadhatatlanul a legkitünőbb iskolai segédkönyveink közé tartozik. Hogy azonban egyes helyek fordításánál vagy értelmezésénél mégis némi hiányt, vagy bizonyos félreértést tapasztalhatunk, az talán azért van, mert a szerzők nem vették mindig kellőleg figyelembe a megelőzőleg, vagy később beállott körülményeket, amelyek aztán az illető kifejezés fordítására és értelmezésére kell, hogy némileg módosítólag hassanak. A következőkben betűrendben közlünk néhány ilyen helyet, melyeknek interpretálása nem egészen világos, vagy pedig némi bővítésre szorúl.

ἀγάλλομαι-nál a szótár speciális jelentésül a B 462-höz ezt a kitételét használja, hogy *örülök* a szárnyaknak, holott itt inkább az első, eredeti jelentés volna helyén: *ἔνθα καὶ ἔνθα ποτῶνται ἀγαλλόμενα πτερόγεσσι* = ide-oda repülnek *büszkélkedve szárnyukkal*, vagy: *büszke szárnyalással*.

ἀμέλω-nál a Δ 434-hez csak ezt találjuk: pass. *οἶες ἀμελγόμεναι* *fejős juhok*. De ennél a fordításnál el kellene hagyni az ugyane sorban levő *γάλα λευκόν*-t is. Az *ἀμελγόμεναι* part. itt inkább időhat. mellékmondattal oldandó fel: *midőn fejik* a fehér tejet stb.

ἀπὸ δόξης-nek fordítása sem *ἀπὸ* alatt (*váratlanul*), sem *δόξα* alatt (*várákozáson kívül*, K 325., helyesen: K 324.), nem találó, hanem inkább azt jelenti, hogy: *várákozás ellenére*. Ezt a jelentést ugyancsak *ἀπὸ*-nál meg is találjuk a λ 344.-hez: *ἀπὸ σκοποῦ καὶ*

ἀπὸ δόξης, cél és várankozás ellen. E tekintetben a két hely, *K* 324. és *λ* 344. teljesen egyenlő.

ἀποτροπᾶω *Σ* 585. nem azt jelenti, hogy *elfordúlni* vmitől, mely esetben az ebben a sorban lévő *δακείν*-nek kevés értelme lenne, hanem inkább azt, hogy: *vonakodni*. Mert: harapni ugyan vonakodtak, *ιστάμ ενοι δὲ μάλ' ἐγγὺς ὑλάκτεον κτλ.* *Σ* 586.

ἄρκιος-nál, *B* 393., a szótár nem veszi figyelembe az előbbi sorban lévő *οὐ* tagadó szócskát, s így fordít: *biztos lehet, hogy...* Pedig épp ellenkezőleg azt jelenti, hogy: *nem lehet biztos felőle*, tehát: *nem számíthat rá, hogy φηγέειν κύνας ἢ δ' οἰωνοῦς.*

ἄωτος interpretálása az *I* 661.-hez kissé homályos, vagy legalább is szűkszavú. Csak ezt találjuk, hogy: *szála a lennek*. Mint-hogy itt az ágy megvetéséről van szó, a *λίνοιο λεπτὸν ἄωτον* fenti értelmezéséhez mindenesetre hozzáteendő: *finom vászon-lepedő*.

δαίω felhozott jelentésein kívül *B* 93.-al kapcsolatban fel-
említendő: *ὄσσα δεδήειν* = a *hir lánggra lobbant vala, elterjedt köztük*.

δέω (2.) jelentései közül egyetlen egy sem nyújt a tanulónak elegendő segítséget e kitétel fordításánál: *οὐδέ τι θυμὸς ἐδεύετο δαιτὸς εἰσης*, mely pedig elég gyakran fordul elő: *A* 468., *B* 431., *H* 320., *Ψ* 56. stb. Körülbelül úgy lehetne interpretálni, hogy: *lelkük nem érzett semmi hiányt, szívök-lelkök betelt a pompás (arányos) lakomával*.

δουπέω-nak három jelentését hozza fel a szótár és pedig: *megdördülök, esesem, elvérzem*. Nincs tekintettel e gyakori kapcsolatra: *δοῦπησεν δὲ πεσῶν, κτλ.*, *E* 540., *E* 617., *N* 442., *O* 421., *O* 578. stb. Azt mondhatnók talán, hogy: *zúgott, ropogott estében, zúgva, ropogva esett el*.

δυσωρέω-nál azt olvassuk, hogy: *félelmesen őrzök*. Ez bizonyára félreértésre is adhat okot. Mai nyelvhasználatunk szerint azt mondjuk félelmesnek, a kitől, vagy a mitől félnünk kell, vagy lehet. Idézett helyen pedig, *K* 183., a kutyák félnek a hatalmas vadállattól, az oroszlántól, tehát: *félelemmel, félve őrködnek (ὡς δὲ κύνες περὶ μῆλα δυσωρήσωσιν ἐν ἀδλῆ θηρὸς ἀκούσαντες κρατερόφρονος, κτλ.)*

ἐγχοίμπω azon igék egyike, melyeknek helyes interpretálása talán legelsőb nehézséget okozhat a tanulónak, s a melyeket saját-ságosképen a szótár meglehetősen röviden s nem nagyon világosan tárgyal. Speciális jelentéseiként ezeket említi: *meghúzódom, meghajlok* *Ψ* 334. és *horzsolódom, érek, érintek* *Ψ* 338. Idézett sorok a nehezebb homerosi helyek közé tartoznak, melyekkel egy jó

szótárnak kissé bővebben kellene foglalkoznia. Itt ugyanis arról van szó, hogy a Patroklos tiszteletére rendezett kocsiverseny előtt Nestor tanácsot ad fiának, Antilochosnak, mimódon nyerhet könnyen győzelmet a verseny alkalmával. Felemlíti, hogy az út találkozásánál (*ἐν ξυνοχῆσιν ὁδοῦ*) száraz tölgy-, vagy fenyőtuskó áll ki a földből, mintegy ölnyire, melynek mindkét oldalán két fehér kő fekszik (*ἐρηρέδαται*). Ezt most célpontnak tűzte ki a versenyzők számára Achilleus, melyet nekik meg kellett kerülniök, hogy visszatérhessenek a kiindulás helyére. A leírásból persze nem tűnik ki, vajjon a versenyfutás balról jobbra, vagy jobbról balra történt-e. Így most ebben a sorban: τῷ σὺ μάλ' ἐγχοίμψας ἐλάαν σχεδὸν ἄρμα καὶ ἵππους (*Ψ 334.*) az ἐγχοίμψας-t nem magyarázza meg kellőleg a fentemlített *meghúzódom, meghajlok* jelentés. Hiszen nem mondja meg, hogy merre húzódjék, vagy hajoljon. A kociülésre való hajlást a költő különben a következő sorban említi: αὐτὸς δὲ κλινθῆναι ἐνπλέκτω ἐνὶ δίφρῳ (*Ψ 335.*) A jobb oldali lovat Antilochosnak kiáltással kell majd ösztökélnie és kezében megereszteni a gyeplőt. A határkőnél (*ἐν νύσση*) a baloldali-ló (a szótár szerint) *horzsolódjék, érintkezzék* (*ἐγχοιμοφθήτω*). Hogy mihez, azt nem mondja sem a költő, sem a szótár. Itt talán azt jelenti ez ige, hogy a ló annyira húzódjék a kő felé, ὡς ἂν τοὶ πλήμνη γε δοάσεται ἄκρον ἰκέσθαι κύκλω ποιητοῖο. (*Ψ 339.*) Azonban mégis vigyáznia kell, hogy ne horzsolja a követ, μὴ πως ἵππους τε τρώσης κατὰ θ' ἄρματα ἄξις *Ψ 341.* A szótár szerint pedig a 338. sorban lévő *horzsolódjék* (*ἐγχοιμοφθήτω*) ellentétben állana a 340. sorban lévő *horzsolódás elkerülésével, ἀλέασθαι ἐπανρεῖν.*

εἶπω (II.)-nál a felhozottakon kívül mindenesetre főlemlítendő lenne még az ilyen kifejezés: ὄθι σφίσιςιν εἶκε λοχῆσαι, a hol *jónak látták* lesbe állni, Σ 520.

εἰς-re vonatkozólag (a szótár *τελεσφόρος* alatt említi) e kifejezésben *τελεσφόρον εἰς ἐνιαυτόν* a „teljes egy év *mulva*“ helyett helyesebb lenne *teljes egy évig, egy éven keresztül*, (ha t. i. a holttest annyi ideig heverne temetetlenül). Ezt a jelentést *εἰς* alatt helyesen említi.

ἐκ βελέων kifejezés a szótár idézte helyen, Δ 163., nem azt jelenti, hogy: „*csatazajból*“, mert hiszen a következő sorban ezt külön megemlíti a költő: ἐκ τε κνδοιμοῦ, hanem azt, hogy: *dárdalövésen, lötváolságon kívül*. Ezt a jelentést meg is találjuk βέλος alatt Δ 465.-höz (itt különben ὑπέκ βελέων van), továbbá Ε 130., II 668. és 678.-hoz.

ἐλώω-nál a felhozott jelentések, *tekergődzöm, meggyűröm*

magam, nyújtódom, inkább csak az ι 433.-hoz illenek (*λασίην ἐπὶ χασίερ' ἐλύσθεις*); míg ellenben Ψ 393.-nál helyesebben azt mondhatnók, hogy a szekérrúd a földre esett, földre gördült (*ῥομὸς δ' ἐπὶ χαιάν ἐλύσθη*); továbbá fölveendő még ezekhez az Ω 510.-ben előforduló *προπάροιθε ποδῶν Ἀχιλλῆος ἐλυσθεῖς*, Ach. lábai előtt *hemperegve*, vagyis *görnyedezve*.

$\epsilon\mu\pi\nu\acute{\epsilon}\omega$ -nál, P 502.-höz, kifejtendő: tehát olyan közel, hogy ugyancsak érezzem hátamon a fuvásukat (*ἀλλὰ μάλ' ἔμπνειοντε μεταφρένω*).

$\epsilon\pi\alpha\nu\rho\acute{\iota}\sigma\kappa\omega$ A 410.-hez azt jelenti: hogy valamennyien *vegyék hasznát, örüljenek* a királynak (*ἵνα πάντες ἐπαύρωνται βασιλῆος*).

$\epsilon\pi\tau\epsilon\acute{\iota}\nu\omega$ jelentései P 736.-hoz, kifeszíték, ráteríték, nem megfelelők; itt azt jelenti, hogy a háború *széthúzódott, szétterjedt*, mint a tűz (*ἐπὶ δὲ πτόλεμος τέτατό σφιν ἄγχιος ἥότε πῦρ*)

$\epsilon\pi\omega$ -nál fölemlítendő még Π 154.-hez: *ἔπειθ' ἵπποις ἀθανάτοισιν* = velük *együtt haladt*, vagyis *lépést tartott*.

$\epsilon\rho\epsilon\acute{\iota}\delta\omega$ igével a szótár bámulatosan röviden végez, pedig ez egyike a leggyakrabban előforduló szavaknak. Mindössze két jelentését említi: *támasztok*, szövegidézés nélkül és intr. *meghasadt* P 294., ahol azonban ennek a szónak hire-nyoma sincs (id. sor: *πληξ' αὐτὸς σχεδίην κυνέης διὰ χαλκοπαρήου*). Így pl. ebben a gyakori kitételben: *καὶ διὰ θώρηκος ἠρήριστο*, Γ 358., Δ 136., H 252., Λ 436., $\epsilon\rho\epsilon\acute{\iota}\delta\omega$ azt jelenti, hogy a páncélon *áthaladt, áthatolt*. Továbbá: *ὁ δ' ὕπιος οὐδεὶ ἐρείσθη* = hanyatt *esett* a földre, Π 145., Λ 144.; *ἀσπίς ἄρ' ἀσπίδ' ἐρείδε*, pajzs pajzshoz *ért*, Π 215.; *οὐδεῖ δὲ σφι χαιται ἐρηρέδαται*, sörényeik *öldre omlottak*, Ψ 284.; *λαῖε δὲ τοῦ ἐκάτερθεν ἐρηρέδαται δύο λευκῶ*, két fehér kő *fekszik*, vagy *emelkedik*, Ψ 329.

$\epsilon\rho\acute{\upsilon}\omega$ *) abban a gyakori kapcsolatban, hogy: *ὤπιησάν τε περιφραδέως, ἐρύσαντό τε παντα*, A 466., B 429., H 318., Ω 624. stb., azt jelenti, hogy mindent *ismét levettek, lehúztak* a nyársakról.

$\epsilon\rho\omega\acute{\epsilon}\omega$ jelentése a szótár idézte helyen, Ξ 101., tényleg *alább-hagygni* a harccal; azonban e helyen a görög szövegben nem *πολέμοιο* van, mint a hogy a szótár említi, hanem: *ἐρωήσουσι δὲ χάμης*.

*) Erre a szóra vonatkozólag Vértsey Dezső kedves barátom állításával szemben (id. értekezés 104. lap) meg kell jegyeznem, hogy a *δήνεα εἰρνοθαυῖε* kifejezés (mely különben nem, mint V. említi, φ (XXI.) 82., hanem Ψ (XXIII.) 82.-ben fordul elő) a szótárban *ἐρύομαι* alatt található, melyet tagadhatatlanul sokszor össze lehet tévesztetni *ἐρύω*-val; *ἐρύομαι* alatt azt találjuk: *δήνεα θεῶν ἀτάτοκ*, mely jelentés körülbelül szintén megfelel. E körülmény bizonyára elkerülte Vértsey figyelmét.

Azonban nem mindig azt jelenti e szó, hogy: hátrálni, tágitani, felhagyni vlmivel. Így pl. *N* 776-ban Alexandros azt mondja a haragvó Hektornak: „Néha én is akarok részt venni, forgolódni a harcban (ἔρωῆσαι πολέμοιο), mert hiszen, οὐδ' ἔμε πάμπαν ἀνάγκιδα γείναιαο μήτηρ.

ἔσμαιομαι *I* 425.-ben nem is annyira azt jelenti, hogy megillette szívemet, megindított, hanem inkább azt, hogy megbántott, felbőszített. Hogy Achilleus akkor inkább haragot, gyűlölséget érzett Hektorral szemben, mint meghatottságot, kitűnik e szavaiból: ὄς μοι ἐταῖρον ἔπεφνε τετιμένον.

ἔχω *I*. trans. értelmében *kitartani, túrni* jelentéssel fordul elő *O* 109.-ben: τῷ ἔχεθ', ὅτι κεν ὕμιν κακῶν πέμπησιν ἐκάσιω. Ezt a jelentést a szótár nem hozza fel.

(Folyt. köv.)

Theisz német nyelvtana.

(Direkt módszer. Méthode imitative on maternelle. *Német Nyelviskola. Deutsche Sprachschule.* Szerkesztette *Dr. Theisz Gyula.* A gimnáziumok és polgári fiúiskolák III. és IV., a reáliskolák, felsőbb leányiskolák és polgári leányiskolák I. és II. osztálya számára. Budapest, 1906. Benkő Gyula könyvkereskedése. Ára 2 korona.)

A háromnyelvű címlap mintha kissé rikító volna ; a hátlapján olvasható öt latin és egy német jelige is mintha kissé sok volna a jóból ; a gimnáziumok III—IV. és reáliskolák I—II. osztályai számára való könyvekért sem tudok eleve lelkesedni, de átolvasva e most ismertetendőt: komoly munka eredményének és nagyon ügyes tankönyvnek kell ítélnem. Épen azért melegen ajánlhatom azon kartársaimnak, kik a tanítás nagyobb sikere érdekében nem riadnak vissza a nagyobb munkától sem. Mert saját tapasztalatom alapján állíthatom, hogy a direkt módszerű tanítás mellett a gyermek szinte játszva tanul tízszer annyit, mint az egykori unalmas fordítgatás és nehéz grammatizálás mellett, de a tanár munkája viszont legalább háromszor olyan fárasztó. A *kényelmes* tanítás direkt módszerű tankönyv mellett teljességgel ki van zárva. A tanításnak ilyen módja megköveteli a tanító egész erejét, de aztán bőven megjutalmazza az eredményes munka nemes örömeivel.

Theisz könyve három részre oszlik. Első és legnagyobb része a tulajdonképeni módszeres nyelvkönyv, (1—135. l.) második része nyelvtan, (136—154. l.) harmadik része német-magyar szótár a könyv egyes leckéinek rendjében (155—184. l.)

Legértékesebb része kétségtelenül az első. Ez azért tetszik nekem annyira, mert ritka szerencsés módon felel meg annak az elemi ugyan, de nem egykönnyen megvalósítható követelménynek, hogy igazán gyermek számára való legyen. Ez a rész valóban könnyű, világosan áttekinthető, fokozatosan halad könnyebb dologról a nehezebbre és általában nagyon ügyesen alkalmazkodik a gyermek felfogó képességéhez. Kezdődik a könyv a tanuló körül a tanteremben látható tárgyakról való beszélgetésekkel. Az első leckék tehát igazán a legközvetlenebb szemléleten alapulnak és tisztán szóbeli tanításra valók. Az írás és a nyomtatott betűk ismertetése is csak akkor következik, mikor a tanulók az első leckék német anyagát már tudják. (Közben a főnév és a névelő tárgyalása.) Aztán rátér a szerző a már ismeretes tárgyak számára és tulajdonságaira. (Számnév és melléknév.) Most az emberi test részei következnek. (Alkalmas módon csatlakozik hozzá az igeragozás a három főidőben.) Tovább következnek és a könyvnek derekát teszik azon sokirányú beszélgetések, amelyek a családnak és a négy évszaknak szemléltető képeihez fűződnek. Ezenközben a gyermeknek bőven van alkalma könnyű szerrel elsajátítani jókora szókészletet és kifejezésbeli ügyességet és a szerzőnek is gondja van rá, hogy egy-egy kedvező alkalmat felhasználjon egy-egy fontosabb nyelvtani részlet tárgyalására. A közbeszúrt versikék és apró elbeszélések is jól vannak megválasztva és kellemes változatosságot hoznak a tanítás menetébe.

Természetes, hogy a könyv átolvasása közben nem egy olyan pontra is akadtam, amely ellen valami kifogásom volna. S ha egyszer osztályomban tankönyvül használnám, tanítás közben bizonyára még több olyan részletre akadnék, amelyet én (a szerző helyében) másképen tárgyaltam volna, de ezek a kifogások végre is csak csekélységekre vonatkoznak, inkább egyéni ízlés, vagy tanításbeli szokás következményei és azért nem akadályozhatnak meg abban, hogy ki ne fejezzem e sikerült könyvvel szemben való teljes elismerésemet.)

Tulajdonképen azt kellett volna mondanom, hogy *első részével szemben*. Mert az utána következő tizennyolc lapnyi összefoglaló nyelvtani résszel semmiképen sem vagyok megelégedve. Először is azért nem, mert ez is elejétől fogva végig németül van írva, másodszor pedig azért nem, mert nincs a világon az a 10—12 éves tanuló, aki az ilyenmódon fogalmazott nyelvtani szabályoknak valami hasznát vehetné. Sietek azonban hozzátenni azt, hogy ez a körül-
mény egy cseppet sem von le a könyv használhatóságából (mert

hiszen úntig elég az a nyelvtani ismeret, amelyre a tanuló az egyes leckék direkt módszerű tárgyalása folyamán szert tesz), és hogy egyáltalán nem került még szemem elé alsóbb osztályok számára való német nyelvkönyv, amelynek (rendesen a könyv végén közölt) összefoglaló nyelvtani részével meg lettem volna elégedve. Kárhöz-tató ítéletem tehát épen nem irányul Theisz könyvé ellen.

A gyermek, ilyen kezdő fokon, küzd, keservesen küzd az idegen nyelv nehézségeivel, hogyan kívánhatnók tehát tőle, hogy az ilyen elvont, az ő szellemi állapotához képest valóságos filozófia számba menő nyelvtani igazságokat is ezen az idegen nyelven tegye magáévá. Hogy maga a nyelvi tanítás elejétől végig az illető idegen nyelven történjék, azt föltétlenül helyeselem, s mióta ilyen direkt módszerű könyv segítségével tanítok, eszembe se jutna, hogy valamikor elhagyjam e módszert, de a föltétlenül szükséges nyelvtani tudnivalók összefoglalásánál használjuk csak a magyar nyelvet. Mert könnyen, sokszor szíves örömmel is fog velünk németül beszélni a gyermek arról, hogy mit lát pl. az őszi képen, de nagyon nehezen, talán kicsi agyacsckájának kínos megerőltetésével fog németül beszélni elvont nyelvtani tényekről. Kétségtelennek tartom, hogy a magyar szokástól eltérő nyelvtani szabályok megismerését tetemesen megkönnyítjük azzal, hogy a tanuló előtt már az elemi óta ismeretes magyar nyelvtani kifejezésekhez kötjük őket. Engem legalább tanítványaim iránt érzett szeretetem mindig vissza fog tartani attól, hogy német nyelven tanítsam meg őket nehéz nyelvtani szabályokra.

De még ha az ilyen összefoglaló és többé-kevésbé rendszerezítő német nyelvtanocskák magyar nyelvűek is, akkor sem vagyok velük megelégedve az anyag közlésének szokásos módja miatt. Valahány (alsóbb osztályoknak szánt) német tankönyv az utóbbi években kezembe került, mindahány a maga rideg nyersségében közül hol több, hol kevesebb tudományos nyelvtani igazságot és azért valahány könyv szerint tanítottam eddig, tanítványaim érdekében egynek se tudtam használni összefoglaló nyelvtani részét. A magyar nyelvtanokban (bár általában szintén igen nehezek) néha-néha mégis észleltem arra való törekvést, hogy a nehéz, de szükséges nyelvtani anyagot a gyermek felfogó képességéhez mért könnyű, kedves és behízsgáló módon adják elé, de a német nyelvtanok általában semmit sem törődnek a *gyermekkel*. Más szóval: az a német nyelvtani anyag, amelynek tanítása már a kezdő fokon is föltétlenül szükséges, vagy legalább kívánatos, nincsen még paedagogiailag feldolgozva.

Meg nem állhatom, hogy ennek némi illusztrálására (bár,

ismétlem, mindezeknek elpanaszolására, mik régen nyomják szíve-
met, Theisz könyve nem okot, csak alkalmat szolgáltatott) ne idézzek
egy részletet Theisz könyvének a német szórendről szóló szabályai-
ból. Nem az egészét idézem, csak a legelső négy szabályt az All-
gemeine Bemerkungen c. részből :

1. Steht das Zeitwort in einer zusammengesetzten Zeitform,
so nimmt das sogenannte Hilfszeitwort die Stelle des Zeitwortes
ein : das dazu gehörige Mittelwort (oder der dazu gehörige Infinitiv)
wird an das Ende des Satzes gestellt.

2. Der Dativ steht gewöhnlich vor dem Akkusativ.

3. Das Pronominal-Objekt folgt seinem Zeitworte ; — bei der
Inversion kann es also auch zwischen dem Zeitworte und dem
Subjekte stehen.

4. Die Zeitbestimmung steht gewöhnlich vor den andern
Umstandsbestimmungen, — ja sogar vor dem Objekte selbst. (154.l.)

Hiszi-e valaki, hogy 10—12 éves réalista fiucskának, vagy
polgári leánykának ez és számos efféle, hasznos tudnivaló? Meg-
engedem, akadhat rossz tanár, aki ilyesminek megtanulását meg-
követeli kis tanítványától, akadhat jó tanuló is, aki ezt hibátlanul
bemagolja, de bizonyos vagyok benne, hogy nincsen az a kitűnő
tehetségű 10—12 éves gyermek, aki ezt magáévá tudná tenni úgy,
hogy tudása ezáltal valami élő, értékes elemmel gyarapodnék.

Mondhatná valaki, hogy az itt idézett szórendi szabályokra
a tanításnak ily kezdő fokán semmi szükség sincsen ; aminthogy
igaz is. De mégis szükséges már az első évben is, hogy tanít-
ványaink megismerkedjenek a német névragozás szabályaival. Kép-
zelje már most magát valaki egy ilyen fiatal gyermek helyébe és
képzelve el, hogy meg kell tanulnia a német névragozásnak azon
szabályait, amelyek Theisz könyvében teljes három lapon (139 - 141.)
fel vannak sorolva. Én azt hiszem, hogy irtózatossá fáradtság árán,
(ha ugyan előbb belé nem untam volna) *talán* megtanulhattam
volna gyermekkoromban is, de bizonyos, hogy két-három hét mulva
ismét tökéletesen ellefejtettem volna.

De hogy ne csak gáncsolni látszassam, be akarom mutatni
egy példán, hogyan kellene az én nézetem szerint a föltétlenül
szükséges nyelvtani ismereteket a gyermek számára nemcsak össze-
foglalni, hanem *megtanulhatóvá* és *megtarthatóvá* is tenni. A keser-
ves tapasztalás sok egyében kívül pl. megtanított már a német
névragozás szabályainak tanítására is. A könnyebbség kedvéért
először is külön-külön tanuljuk az egyszámú és többeszmű
főnév ragozását. Az egyszámú ról a következőt tanuljuk :

1. **Legkönnyebb** a nőnemű főnév ragozása, mert soha semmi ragot se kap. Pl. die Mutter.

2. **Valamicskével nehezebb** a semlegesek ragozása, mert az alany- és tárgy esetben ugyan nem kapnak semmi ragot, de a birtokosban *es* vagy *s* ragot, a részesben pedig *e*-t vagy semmit. Pl. das Kind és das Mädchen.

3. **Még nehezebb** a hímneműek ragozása, mert ez kétféle módon történhetik. Ha a hímnemű főnév *e*-re végződik,*) akkor az egyes alany eset kivételével mindenütt *n* ragot kap. A többieket úgy ragozzuk, mint a semlegeseket. Pl. der Knabe és der Vater.

Ennyi az egész, amit az egyszámú tanuló tanul. A többes számú meg a következőt tanuljuk.

Legnehezebb a többes alany eset képzése, mert ez épen nyolcféle módon történhetik.**) De ha egyszer tudjuk a többes alany esetet, akkor a többi már gyerekjáték, mert mindvégig változatlan marad. Csak arra kell ügyelnünk, hogy a részes eset *n*-re végződjék. Ha már előbb is *n*-re végződött, akkor persze nem teszünk hozzá még egy *n*-et.

Azt hiszem, hogy az alsóbb osztályokban való nyelvtani tanítás (különösen az idegen nyelveknél) mindaddig Sisiphus munkája lesz a tanár és tanítvány számára egyaránt, amíg a nélkülöz-

*) Ide tartozik ugyan néhány nem *e*-re végződő is, de ezeket az ilyen kis gyermekeknek semmi esetre sem kell megtanulniuk.

***) Ezt, nehogy összezavarjuk az előbbiekkal, külön tanuljuk és a következő képlet alapján jegyezzük meg magunknak:

1.	— : — Der Lehrer : die Lehrer	2.	— : — Der Vater : die Väter
3.	— : — e Der Tisch : die Tische	4.	— : — e Der Stuhl : die Stühle
5.	— : — er Das Feld : die Felder	6.	— : — er Der Wald : die Wälder
7.	— : — n Die Tafel : die Tafeln		
8.	— : — en Die Tür : die Türen		

hetetlen nyelvtani tényeket nem fogjuk rövid, könnyen áttekinthető és főleg a gyermek szája íze szerint fogalmazott szabályokba foglalni. Olyanokba, amelyek szinte önként lopják be magukat emlékezetébe. Sokat beszéljen a gyermek az illető idegen nyelven, de nyelvtant keveset tanuljon, s ezt a keveset is kedves formában. Az előbbire valóban kitűnő alkalmat nyújt Theisz most megjelent derék könyve, az utóbbi (legalább amennyire alkalmam volt megismerni a német tankönyveket) még — *pium desiderium*.

Hosszan eltértem a tárgytól, de nem fejezhetem be soraimat még egy újabb eltérés nélkül.

Két évvel ezelőtt, mikor az első osztályban tanítottam, új tankönyvet vezettünk be, amikor természetesen minden tanuló kivétel nélkül kénytelen volt új könyvet venni és két-három hét múlva észrevettem, hogy háromféle, természetesen többé-kevésbé eltérő kiadás forog a gyermekek kezén. Mind új példányok! A kiadónál tehát még távolról sem fogyott volt el az első kiadás, mikor már megrendelte a másodikat és még mindig nem fogyott volt el az első, mikor már vígan árúsította a harmadikat is!

Remélem, hogy Theisz könyvével nem fog ilyen nyilvánvaló visszaélés történni. A jó könyvnek kétszeresen kell ügyelnie jó hírre.

(Brassó).

H. A.

A Riedl Rhetorikáját tanító tanárokhoz!

A legjobb könyvben is lehetnek tévedések. A Riedl könyvei méltán tartoznak a legelterjedtebb, kedvelt iskolai könyvek közé; ha én most a könyv egy hiányára akarom t. kartársaimat figyelmeztetni — ezzel még nem fog ez a könyv értékében veszíteni.

A könyvnek arról a fejezetéről szólok, amelynek címe: *Elrendezés a történetírásnál*. Megállapítja e fejezetben szerző, hogy a történetíró miképpen adhatja elő az eseményeket. Szerinte csak kétféleképpen: vagy időrendben, vagy pragmatikusan. Hozzáteszi azt is, hogy az időrendi előadást a kezdetleges történetírásnál találjuk, a valódi tudományos történetírás pragmatikai. Ez az állítása tévedés, mert igaz, hogy volt idő, mikor az igazi tudományos történetírásnak a pragmatikait tekintették s Riedl Droysennél, aki neki forrásul szolgált, így találta. De manapság a tudományos történetírás *genetikus*. Eszerint a történetíró nem két-, hanem háromféleképpen adhatja elő az eseményeket, vagy időrendben, vagy pragmatikusan, vagy genetikusán. S hozzátehetjük, hogy a

két előbbi forma kezdetlegesebb az utóbbihoz képest. Így adja elő a dolgot különben már a Négyessy Rhetorikája (269. lap) valószínűleg Bernheim (Lehrbuch der historischen Methode) után.

Nehéz a meggyökerezett fogalmakat kiirtani; így történik aztán, hogy a VIII. osztályba járó fiúk tölem mindenáron pragmatikus történelmet akarnak tanulni. Hiába mondom nekik, hogy nem *csak* pragmatikusan fogjuk tanulni a történelmet, ők erősséget találnak könyvünk címében is ellenem, amelyen szintén rajta van: A magyarok oknyomozó története. A Rhetorikában is csak pragmatikus történelemről hallottak, történeti tankönyveink is ebben a szellemben szerkesztvék: már pedig ezek az én csekély személyemnél nagyobb tekintélyek; a tanuló igazán nem tudhatja, kinek higgyen?

Arra a paedagógiai elvre hivatkozva, hogy egy dolgot egyféleképpen szokás tanítani, kérem t. magyar szakos kartársaimat: a történetírás előadásmódjáról tanítsanak a fentiek szerint.

(Kaposvár).

Botár Imre.

A Népmívelés

7. és 8. száma ismét gazdag tartalommal jelent meg. Ez a nagy-szabású folyóirat, melyet *Bárczy István*, Budapest polgármestere s *Weszely Ödön*, a főváros közoktatásügyi szakfelügyelője szerkesztenek, valóban hivatást teljesít, midőn a kultura munkásai számára érdekes revue-kben ismerteti a bel- és külföld összes kulturális mozgalmait, számot ad minden nevezetes mozzanatról a kultura terén s figyelemmel kíséri úgy a pedagógiai eseményeket, valamint a szakszerű komoly irodalmat. Ez a vaskos füzet is (11 ív) valószínűs évkönyvet pótol. Ismerteti a képviselőház kultuszvitáját, ismerteti a helyzetet az elfogadott új porosz iskolaföntartási törvényvel szemben, ismerteti az angol parlament vitáját az Education bill-re vonatkozólag, bőven ismerteti Berlin főpolgármesterének az iskolaföntartási törvény ellen tartott beszédét a porosz főrendiházban, az olaszországi iskolák állapotát, a japán iskolaügyet, foglalkozik a mi kiseddóvás-ügyünkkel s 23 rovata telve nemcsak kiváló cikkekkel, hanem sok apróbb érdekes közleménnyel.

Cikkei közül kiemeljük az egyik szerkesztőnek, *Bárczy István*-nak cikkét: „Az ének, mint nevelési eszköz.“ *Malonyai Dezső* „A népművészetről“ ír hosszabb cikket. *Weszely Ödön* modern kérdéseket tárgyal, amennyiben ismerteti a modern reformiskolákat, s külön cikkben a koedukáció problémáját. „A koedukációról“ a

feministák elnöke, *Glücklich Vilma* is írt érdekes cikket e füzetbe. *Pekár Károly* a legújabb pedagógiai és pszichológiai kísérletek eredményét ismerteti. Saját gyermektanulmányi kísérleteinek eredményeit és tanulságait közli *Eperjessy István* „A népiskolába lépő gyermekek ismeretvilága“ címen. Ezenkívül számos apróbb közleménye van, melyek mind becses adatokat tartalmaznak azok számára, akik a nép művelésével foglalkoznak. A Népművelés e kettős füzettel immár második kötetét kezdi meg. A külső kiállítás igazán díszére válik a Franklin-Társulatnak.

A magyar helyesírás kis szótára.

Szerkesztette Kelemen Béla Budapest. Athenaeum. 1906.

Kelemen Bélának mostanában jelent meg egy igen tanulságos és nagy haszonnal forgatható munkája: a *Jó Magyarság*.*) E művéből szerző egy kis füzetnyi kivonatot készített s bocsátott ki fenti címen. Nem egyéb ez egy eléggé terjedelmes (168 old.) szótárnál, melynek, többi szójegyzékeinkkel közös jóoldalain kívül, érdemül hozhatjuk fel, hogy különösen az igéket ragozva is adja; (pl. alkuszik [alkudni]: *j.* alkuszom, alkuszol, alkuszik, alkuszunk, alkusztok v. alkudtok, alkuszna v. alkudna; *m.* alkudtam, alkudott; *felsz.* alkudjék v. alkudjon; *felt.* alkudnék v. alkudna) s hogy a helyesnek jelzett alakot magyarázza is. De több igénél szokatlanul hangzik az 1. és 2. személynek például való felhozása: hullámozok; ömlök, ömlész, ömlöttem, ömlöjék, ömlőnék, ömlőnél. stb.

Villámlik ige felszólító módja hogy van? Sikamlik, vonaglik igéknél megmondja, hogy ezeknek nincs felszólító módjuk, villámliknál nem. (A *Jó Magyarság*ban itt is szóvá teszi a felszólító módot s körülírást ajánl.)

Az iskola szempontjából téve pár megjegyzést, az ikés igék ragozott alakjainál ilyeneket találunk: nem helytelen alak „aludj, feküdj (eredetileg iktelen igék voltak); csúszok, csússz; ázok, ázzak“ stb. Helyesnek mondja az anarchia mellett az anarkia alakot is, az archeologia mellett az arkeológiát, de csak: mechanika, mechanizmus, csak atheista, nem ateista.) Van ilyen szó is: hőkhurut, visszér. Korcsma elavult szó (ez igaz), a Hivatalos Új Helyesírás meg ezt ajánlja, nem r nélkül. Aztán mért kell vízkeresztet nagy

*) *Jó Magyarság*. Tanácsadó a magyar nyelvtan és helyesírás kétséges eseteiben. Irta K. B. áll. főreálisk. tanár Bpest. Athenaeum. 1906. (Az iskolai kiadás ára 2 korona, a nagy közönségnek szánt kiadásé 3 korona.)

v-vel, karácsonyt, újévet, husvétot, pünkösdöt kis kezdőbetűvel írni? (Ez a hiba becsúszott a Jó Magyarországba is.)

A szótári részt követő Függelékben a szók megszakítását illetőleg ad szabályokat.

Mint e pár felsorolt példa is mutatja, Kelemen füzete inkább a nagyközönség körében fog jó szolgálatot tenni, inkább oda való, mint az iskolába, hol a merevbb Hivatalos Uj Helyesírás a kötelező. (Ebből készült kivonatoknak eléggé bővében vagyunk, legújabban Simonyitól ismét jelent meg pár filléres kivonat s ugyanaz falitábla alakjában.) Ára füzve 60 fill., kötve 1 kor. Y.

A polgári iskola feladata a magyarosítás terén és a magyar nyelv tanítása a felvidéken. E hosszú cím alatt egy 13 oldalas füzetecske jelent meg Koller István-tól, mint különlenyomat a verbói polg. fiúiskola 1905-6. évi értesítőjéből. A kis értekezés rendkívül nagy anyagot ölel fel; olyan nagyot, hogy köteteket lehetne írni róla. Ambiciózus ember munkája, aki tisztában van a nemzetiségi vidékek iskoláinak hivatásával, de újat nem mond s a régi elveket is olyan pongyola szerkezetben és előadásban adja, hogy egyenesen kihívja a kritikát. Nagyhangu politikai bevezetés és befejezés keretében rendszertelen vázlatban nyújtja mondanivalóit, melyekből néha még az összefüggés is hiányzik. A stílus pedig olyan, hogy diák-embertől is rossz néven vennők az ilyen kidolgozású iskolai feladatot. A füzet hemzseg a szabatoság ellen elkövetett hibáktól, mondatfűzései helytelenek, szórendje kritikán aluli, kifejezései magyartalanok, sőt helyenként a kellő világosságot is nélkülözik. Csak egy párt említünk itt meg a szembeötlőbb hibákból: „Tankönyveink legtöbbje, a legkiválóbbakat sem kivéve, csupán magyar vidék számára készítettek.“ „Vidékünkön a tanítás fősúlyát kell, hogy képezze.“ „Könyveink legtöbbje e két követelmény között az utóbbit teljesen elhanyagolják.“ „A nyelvtanban a leckék s nyelvtani szabályok közt is felveendőek olyanok, melyek a nyelvtanilag helyes beszéd szolgálatában állanak és az illető fiú anyanyelvének, jelesen a tót nyelv és a magyar nyelv közötti eltéréseket figyelembe vészik.“ „Ha most már a nyelvet elsajátítottuk a növendékkel, megfelelő hazafias neveléssel a magyar gondolkodásmódot is terjesztettük, akkor növendékeink megnyerve lesznek a magyar ügynek.“ „Nemzetiségi vidéken levő polgári iskoláinkban az önképzőkörnek kettős célja van: a kedélyvilág nevelése és a növendékeket magyaros beszédhez szoktatni.“ „Nemzeti kultúránkat is fogjuk ez által megkedveltetni növendékeinkkel.“

Hát ilyen stílusú munkát „Értesítő“-ben közölni nem szabad, de talán még kinyomatni sem.

